

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

**PEDAGOGICKÁ FAKULTA
KATEDRA SPECIÁLNÍ PEDAGOGIKY**

Studijní obor: Speciální pedagogika

**KVALITA KAŽDODENNÍHO ŽIVOTA SLUCHOVĚ
POSTIŽENÝCH**

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Autor: Bc. TEREZA HRADILOVÁ

Vedoucí práce: Doc. PhDr. Kateřina Hádková, Ph.D.

Praha 2013

CHARLES UNIVERSITY IN PRAGUE

FACULTY OF EDUCATION

DEPARTMENT OF SPECIAL PEDAGOGY

Field of Study: Special Pedagogy

**QUALITY OF AN EVERYDAY LIFE OF PEOPLE WITH HEARING
IMPAIRED**

DIPLOMA THESIS

Author: Bc. TEREZA HRADILOVÁ

Supervisor of the Diploma Thesis: Doc. PhDr. Kateřina Hádková, Ph.D.

Prague 2013

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracovala samostatně, a že je mým původním autorským dílem. Veškerou použitou literaturu, jakožto další zdroje, z nichž jsem čerpala, v textu řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použité literatury a dalších zdrojů. Souhlasím s využitím poznatků obsažených v této práci za předpokladu řádné citace. Tato práce nebyla použita k získání jiného (nebo stejného) akademického titulu.

V Praze dne 3. 5. 2013

Tereza Hradilová

.....

Poděkování

Velmi děkuji především paní Doc. PhDr. Kateřině Hádkové, Ph.D. za cenné rady a trpělivou pomoc při vypracování této práce. Dále děkuji slečně Tereze Piewakové za podporu. Děkuji také všem respondentům, kteří se zúčastnili dotazníkového šetření.

Abstrakt

Diplomová práce se zabývá problematikou kvality každodenního života sluchově postižených osob. Část textu se zabývá definicí a problematikou pojmu *kvalita života*, a je poukázáno na běžné (současné) problémy, týkající se života osob se sluchovým postižením. Práce upozorňuje na problematiku vzdělávání, pracovního uplatnění, identity a osobní realizace jedince se sluchovým postižením v kontextu současného náhledu na kvalitu života. V textu je věnována pozornost heterogenitě sluchově postižené populace s důrazem na odlišné postavení sluchově postižených (vztahující se k jimi užívanému komunikačnímu kódu) v majoritní společnosti. Cílem práce je přiblížení současné kvality života sluchově postižených s důrazem na aktuální problematické oblasti, které je třeba dále zlepšovat. Praktická část práce obsahuje rozbor a vyhodnocení dotazníkového šetření zaměřeného na specifické oblasti kvality života osob se sluchovým postižením - kvalifikaci, zaměstnanost, pracovní uplatnění a komunikaci. Závěrečná část praktické části zahrnuje komentáře k výsledkům výzkumného šetření.

Klíčová slova:

Kvalita života

Sluchové postižení

Komunikační kódy

Minorita

Summary

The thesis deals with the quality of everyday life of the hearing impaired. Part of the text defines the concept of the quality of life and points out the present common problems concerning the life of hearing impaired people. The issues of education, job opportunities, identity and personal realization of a hearing impaired individual in the context of the current view of the quality of life are highlighted. The text also focuses on the heterogeneity of the hearing impaired population and emphasizes their different status in mainstream society relating to the communication code they use. The goal of this thesis is to bring closer the problems of the quality of life of the hearing impaired, with the emphasis on the current problem areas which need further improvement. The practical part contains an analysis and evaluation of a questionnaire survey focused on specific areas of the quality of life quality of the hearing impaired - the qualification, employability, job opportunities and ways of communication. The final part of the practical part contains the commentaries on these research results.

Key definitions:

Quality of life

Hearing impairment

Communication codes

Minority

OBSAH

ÚVOD	9
1 Pojem „kvalita života“	11
1.1 Kvalita života a zdravotní stav	13
1.2 Modely kvality života	14
1.3 Specifika postavení sluchově postižených v majoritní populaci	17
2 Zdraví a sluchové postižení.....	19
2.1 Volný čas a osobní rozvoj (vzdělání).....	20
2.2 Práce a profesní rozvoj.....	23
2.3 Bydliště, komunita (Neslyšící) a okolí.....	24
2.4 Rodina a mezilidské vztahy	25
3 Specifika komunikačních forem sluchově postižených	28
3.1 Problematika znalosti českého jazyka.....	30
3.2 Včasné zapojení znakového jazyka do procesu komunikace.....	33
4 Výzkumná část	36
4.1 Formulace záměru výzkumného šetření	36
4.2 Předpoklady výzkumného šetření	37
4.3 Použitá metodika výzkumného šetření	37
4.3.1 Charakteristika zkoumaného vzorku.....	37
4.3.2 Rozložení a položky dotazníku	38
4.3.3 Časový a realizační průběh výzkumu	38
4.4 Zpracování výsledků dotazníkové šetření	39
4.4.1 Analýza a interpretace výsledků výzkumu	40
5 Diskuze k závěrům dotazníkového šetření.....	63
ZÁVĚR	67
Seznam použitých pramenů	69
Seznam obrázků	71
Seznam grafů.....	72
Seznam příloh	72

Motto: „Slepota odděluje člověka od věcí, hluchota od lidí.“

(Hellen Keller)

ÚVOD

V současné době žije v České republice zhruba půl milionu osob se sluchovým postižením.¹ Při posledním Sčítání lidu, domů a bytů v roce 2011 uvedlo celkem 1 429 osob, že jejich mateřským jazykem je „znaková řeč“², a celkem 4 816 osob uvedlo, že za svůj mateřský jazyk považují jazyky dva – český jazyk a „znakovou řeč“.³ V kontextu s uvedeným číslem půl milionu sluchově postižených obyvatel je zřejmé (a sám Hrubý to ve svých dřívějších údajích také uvádí), že největší procento z tohoto čísla patří lidem nedoslýchavým – a to zejména osobám trpícím presbyakúzií. Z uvedených údajů vyplývá, že populace sluchově postižených tvoří velmi heterogenní skupinu osob. K této nejednotnosti se váží různé – a mnohdy velmi odlišné – potřeby a specifika sluchově postižených osob. Stejně tak jako je důležité mít tato odlišná specifika na zřeteli, je potřebné vnímat odlišnosti v kvalitě života této minoritní (ale nejednotné) populace. Tato práce se pokouší poukázat na významná a hlavní specifika konceptu kvality života sluchově postižených.

Diplomová práce navazuje na mou bakalářskou práci s názvem *Úskalí života sluchově postižených ve slyšící společnosti*, která byla obhájena v roce 2011. Proto zde nejsou uváděny základní poznatky o sluchovém postižení - jako jsou například dělení a klasifikace sluchového postižení, základní charakteristiky jednotlivých komunikačních systémů nebo vysvětlení pojmu Neslyšící a podrobnější výklad kulturního hlediska této specifické minority.⁴ Domníváme se, že pro ucelenější představu a přesné uchopení celého textu je důležité zdůraznit provázanost této diplomové práce s prací bakalářskou. Většina poznatků z obou prací na sebe navazuje. Z tohoto důvodu je také

---

¹ Tento údaj uvádí Hrubý v roce 1997. (Hrubý, 1999, s. 52).

² Termín znaková řeč je v současné době již nevhodný. Primárně se používal pro potřeby zákona č. 155/1998 Sb., o znakové řeči. Zde pod sebe sjednocoval pojmy znakovaná čeština a český znakový jazyk. Novela tohoto zákon z roku 2008 (384/2008 Sb.) tento termín již vypouští, přesto je stále občas používán, ačkoli neodpovídá pravdě – poslední Sčítání lidu nenabízelo k vybrání možnost znakový jazyk, nýbrž pouze pojem znaková řeč.

³ *Sčítání lidu, domů a bytů 2011* [online]. 2012 [cit. 2013-03-06]. Definitivní výsledky Sčítání lidu, domů a bytů 2011 – Česká republika a kraje – Mateřský jazyk. Dostupný online z: <http://vdb.czso.cz/sldbvo/#!stranka=podle-tematu&tu=30718&th=&v=&vo=null&vseuzemi=null&void=>. Datum poslední aktualizace: 06. 03. 2013.

⁴ Výše uvedené poznatky je možno dohledat v autorčině bakalářské práci.

pravděpodobné, že některé poznatky zmíněné v textu budou – stejně jako v předchozí práci – vyznívat kriticky. Rovina intervence a podpory pro postižené osoby se u nás v současné době dostává do situace, kdy existuje poměrně dobrá právní a teoretická základna pro poskytování podpory a vyrovnávacích opatření lidem s postižením. Problematické je zejména ono hledisko teoretické roviny – mnoho zákonů či předpisů, mezinárodních úmluv a dalších dokumentů Česká republika vydává, novelizuje a ratifikuje. V praxi však tyto – byť závazné – předpisy často nefungují tak, jak by měly. K tomuto tvrzení autorku vede osobní zkušenost sluchově postiženého člověka, žijícího v obklopení majoritní – tedy slyšící – populací.

Teoretická část práce se věnuje (nejednotnému) výkladu termínu *kvalita života*, dále se zaměřuje na kontext kvality života a sluchového postižení. V dalších kapitolách jsou zmíněny časté problémy sluchově postižených osob v každodenním životě a následně doplňující poznatky vztahující se ke komunikačním systémům.

Praktická část práce obsahuje vyhodnocení dotazníkového šetření, týkajícího se kvality života sluchově postižených. Cílem tohoto šetření bylo zjistit - v kontextu kvality života - v jaké pozici z hlediska pracovního a profesního rozvoje, zaměstnanosti a komunikace se sluchově postižené osoby nacházejí.

Z výše uvedeného textu je zřejmé, že z důvodu osobní zkušenosti může některými částmi textu prostupovat subjektivní hodnocení. Naším záměrem je, aby tato práce pomohla upozornit na další problematická místa v životech sluchově postižených osob a objasnila vytyčené aspekty týkající se kvality života této sociální skupiny.

1 Pojem „kvalita života“

Přesná definice pojmu *kvalita života* (často se využívá rovněž anglický název *quality of life* – dále jen QOL) je nesnadná – termín je využíván multidisciplinárně a prolíná se spektrem mnoha oborů. Z tohoto důvodu je přesnější definice vždy vázána na konkrétní obor a potažmo na konkrétního autora. V obecné rovině ale můžeme říci, že tento termín se poprvé objevuje na začátku 20. století, kdy ho ve své práci, zabývající se ekonomikou, zmínil A.C.Pigou (Kula, 2006). V 60. letech minulého století se termín začíná objevovat v kontextu americké politiky – zde se jednalo o snahu změnit náhled na americkou kulturu. Zájmy Spojených států se měnily ve prospěch spolupráce a pomoci rozvojovým zemím, akceptaci menšin atd. (Kula, 2006). Heřmanová (2012) uvádí, že počátky souvislejšího výzkumu kvality života můžeme vysledovat právě v šedesátých letech minulého století. Materiální zabezpečení Spojených států a části západní Evropy vedlo – spolu k postupnému příklonu ke konzumnímu způsobu života (tzv. konzumerismu⁵) – k tendenci stanovit a definovat kritéria pro hodnocení životní úrovně obyvatelstva.

V 70. letech následně začínají vycházet komplexní publikace, snažící se konkrétně definovat a popsat pojem kvalita života – jako problematické se jevílo stanovení ukazatelů pro to, co to vlastně kvalita života je. První faktory, které mají mít vliv na kvalitu života, vymezil W. Forrester. Jedná se o:

- zabezpečení potravinami,
- finance zabezpečující životní standard,
- stav znečištění životního prostředí,
- hodnota růstu počtu obyvatel. (Kula, 2006, s.17).

V roce 1974 přichází Evropská komise OSN s osmi skupinami indikátorů, které mají ovlivňovat kvalitu života. Patří sem:

- zdraví,
- kvalita pracovního prostředí,
- nákup zboží a služeb,
- možnosti trávení volného času,

---

⁵ Konzumerismus označuje konzumní způsob života, přičemž Maříková, Petrušek, Vodáková (in Heřmanová, 2012, s. 14) tento pojem definují takto: „... *tendenci ke konzumnímu způsobu života spojenou s přeceňováním významu spotřeby hmotných statků, vyúsťující až ve spotřebu pro spotřebu.*“

- pocit sociální jistoty,
- možnosti rozvoje osobnosti,
- fyzikální kvalita životního prostředí,
- možnosti účasti na společenském životě. (Kula, 2006, s. 17-18).

V 70. letech rovněž ve Spojených státech proběhl první komplexní výzkum kvality života obyvatelstva, který měl za cíl vyvinutí subjektivních indikátorů – tedy ukazatelů toho, jak lidé sami hodnotí svůj život. Tento výzkum měly také doplňovat objektivní charakteristiky životních podmínek. (Hnilicová in Payne a kol., 2005)

K hodnocení QOL je možno přistupovat, jak již bylo zmíněno, v rovině subjektivní, tak v rovině objektivní. Subjektivní hodnocení podle Heřmanové (2012) zhruba od 80. let minulého století převládá. Dnes se snažíme hledat zejména takové ukazatele, které by se dotýkaly subjektivního pocitu štěstí a míry životní spokojenosti. Oproti tomu objektivní podmínky QOL hodnotí např. materiální zabezpečení, životní podmínky v místě bydliště apod. (Heřmanová, 2012). V následujících kapitolách této práce bude věnována pozornost zejména objektivnímu způsobu hodnocení QOL.

Kvalita života dnes bývá definována také podle úrovně osobní pohody (tzv. wellbeing). „... *úroveň osobní pohody spojené s životním stylem a podmínkami, v nichž lidé žijí, pocit naplnění nebo uspokojení, pramenící z faktorů vnějšího prostředí. Kvalita života v tomto smyslu je nejbezprostředněji měřitelná pomocí subjektivních indikátorů. Nicméně jsou často využívány rovněž objektivní indikátory, které postihují vnější podmínky, které ovlivňují kvalitu života.*“ (Kučera in Křivohlavý, Šolcová a kol., 2004, s. 108). V současné době vnímáme wellbeing jako součást konceptu kvality života – k tomu napomáhá i definice Světové zdravotnické organizace (dále jen WHO), která definuje zdraví jako „... *komplexní stav tělesné, duševní i sociální pohody (wellbeing).*“ (Kučera in Křivohlavý, Šolcová a kol., 2004, s. 108).

Z hlediska nejnovějšího výkladu pojmu QOL uvádí Heřmanová (2012) rok 2007 a konání Evropského kongresu psychologie v Praze. Zde byl představen *Holistický dynamický model kvality života*, do jehož oblastí patří:

- kontext a zázemí,
- prostředí,
- osobnostní charakteristiky,
- zpracování informací a regulace.

Model je významný tím, že jako jediný uvádí „*aktivní roli jedince při zpracování veškerých faktorů v konkrétní situaci, zohledňuje objektivní faktory prostředí i osobnostní kvality a zkušenosti.*“ (Heřmanová, 2012, s. 29)

Kvalitou života se v dnešní době zabývá stále více organizací – a to jak na poli mezinárodním, tak na poli vnitrostátním. Roste snaha o využití testování kvality života a následné využití výsledků při stanovování nejrozličnějších funkčních, zdravotních, psychických či sociálních aspektů populace. Stále přitom platí, že se snažíme zaměřovat primárně na subjektivní hodnocení kvality života – což je, jak uvádí Heřmanová (2012), jedna z metodicky nejsložitějších oblastí a tato oblast je stále v začátcích.

1.1 Kvalita života a zdravotní stav

V kontextu výše uvedeného můžeme předpokládat, že kvalita života tak, jak na ni pohlíží současná věda, je ovlivněna přítomností každého zdravotního postižení, které jedinec má. Jak uvádí Kalová, Petr (in Křivohlavý, Šolcová a kol., 2004), hodnocení QOL je jedním z rozhodujících faktorů při přijímání rozhodnutí o léčbě a celkovému přístupu k osobě s chronickým onemocněním, a/nebo jinak nepříznivým zdravotním stavem. Oba výše uvedení autoři se ve svém výzkumu, provedeném na 354 respondentech s chronickým onemocněním, pokoušeli dokázat, že nepříznivý zdravotní stav (i ve stadiu remise) má za následek nižší kvalitu života, než jaká je u všeobecné populace. Tuto hypotézu se jim podařilo potvrdit.

Důležitý poznatek uvádí Heřmanová (2012, s. 63) - zmiňuje, že vnímání mezi zdravím a nemocí je „... výrazně ovlivněno reálně existujícími sociálními souvislostmi, přesněji řečeno prolínáním biologických, psychických a sociálních predispozic. Jak při výzkumech, tak při interpretacích jejich výsledků je tedy nutné brát zřetel na sociální a kulturní relativizaci tohoto pojmu.“ Přeneseme-li toto tvrzení do kontextu zdravotního postižení, musíme mít na zřeteli skutečnost, že ne všichni postižení lidé musí své postižení automaticky vnímat jako něco, co je nutně staví do nevýhodné, obtížné a celkově limitující situace. Z hlediska sluchového postižení je typickým příkladem komunita Neslyšících, která se považuje za jazykovou a kulturní menšinu. „...Jedním z hlavních znaků příslušníka komunity je: svou vlastní sluchovou vadu nebere jako problém či postižení v pravém slova smyslu, ale jako skutečnost, která jej řadí do jazykové a kulturní menšiny. Na tuto příslušnost je hrdý.“ (Hradilová, 2011, s. 29). Výše

uvedené poznatky je třeba mít na zřeteli při vyhodnocování a interpretaci výzkumných dat vztahujících se ke kvalitě života, což vyžaduje znalost specifik té části populace, kterou zkoumáme. Konkrétně u Neslyšících je ale otázkou, do jaké míry se cítí být minoritou, která svou ztrátu sluchu nevydává za postižení, ale za specifické rysy ve všech oblastech života. Neslyšící bojují za znakový jazyk, bojují proti předsudkům vůči svému jazyku, vůči údajným limitům svých schopností, možností a dovedností - či dokonce ostatním dokazují, že ač neslyší, jejich inteligence je zcela v normě. Jejich potřeba vše uvedené dokazovat je z hlediska zkušeností z minulosti pochopitelná a oprávněná. Pokud bychom ale chtěli tuto minoritu postavit na úroveň majoritní – tedy slyšící – populace, pravděpodobně by vyvstal problém – Neslyšící by mohli získat pocit, že je jim odepíráno právo na určité kompenzační mechanismy, a že je ohrožen jejich legitimní nárok na podporu ze strany státu. Z hlediska hodnocení QOL je tedy např. tato skupina těžce interpretovatelná a je možné, že sami Neslyšící mnohdy nevědí, jaký k této záležitosti zaujmout postoj.

1.2 Modely kvality života

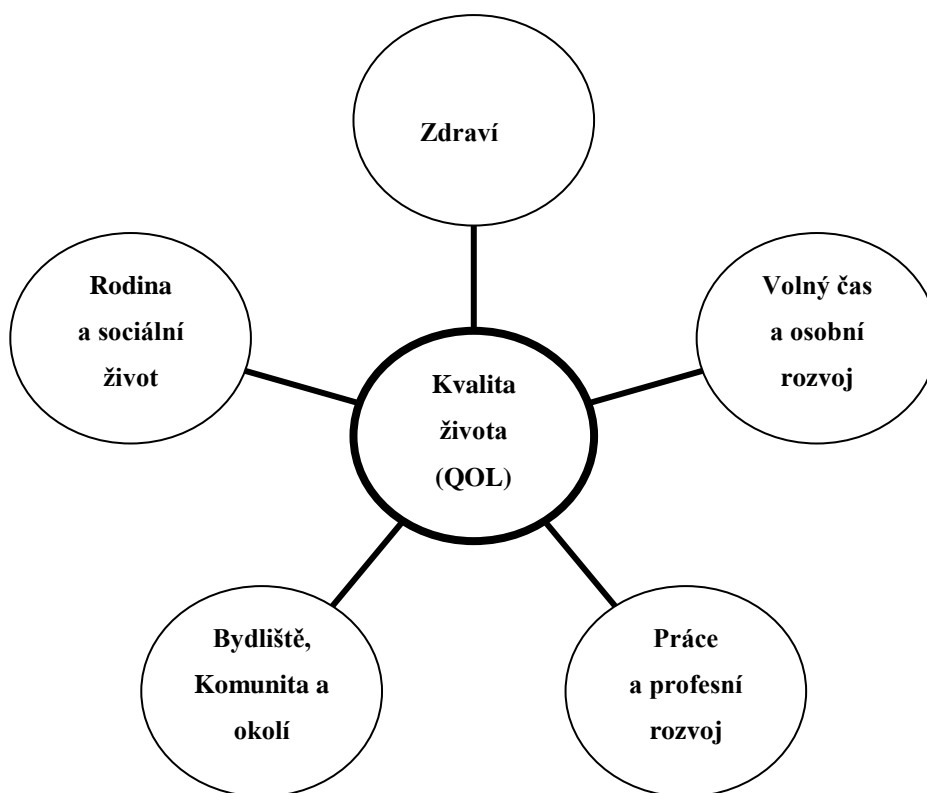
Stejně tak jako je obtížné přesně definovat kvalitu života, je nesnadné stanovit konkrétní a výstižný model, který by vyhovoval všem výkladům, vztahujícím se k tomuto pojmu. Počet modelů a konceptů, znázorňujících výklad a rozvržení QOL je velký. Podle Heřmanové (2012) je mezi nejznámější a nejčastěji citované modely současnosti možno zařadit tyto:

- Model kvality života Centra pro podporu zdraví Univerzity Toronto,
- Model Kvality života dle Kováče,
- Model čtyř kvalit života,
- Model kvality života pracovníků kanadské armády.

Poslední zmíněný model byl v upravené podobě využit jako podklad pro zpracování této práce.

Heřmanová (2012) uvádí, že tento model hodnotí objektivní charakteristiky lidského života – tj. zdravotní stav, pracovní podmínky a podmínky pro profesní rozvoj, možnosti a způsoby trávení volného času, a také sociální život a kvalitu sociálních vztahů člověka. Nevýhodou tohoto modelu je, že se nezabývá subjektivním hodnocením QOL a

„... nezohledňuje ani hodnotovou orientaci lidí.“ (Heřmanová, 2012 s. 90). V celkovém porovnání konceptů QOL lze model kanadské armády považovat za poměrně jednoduchý a stručný.

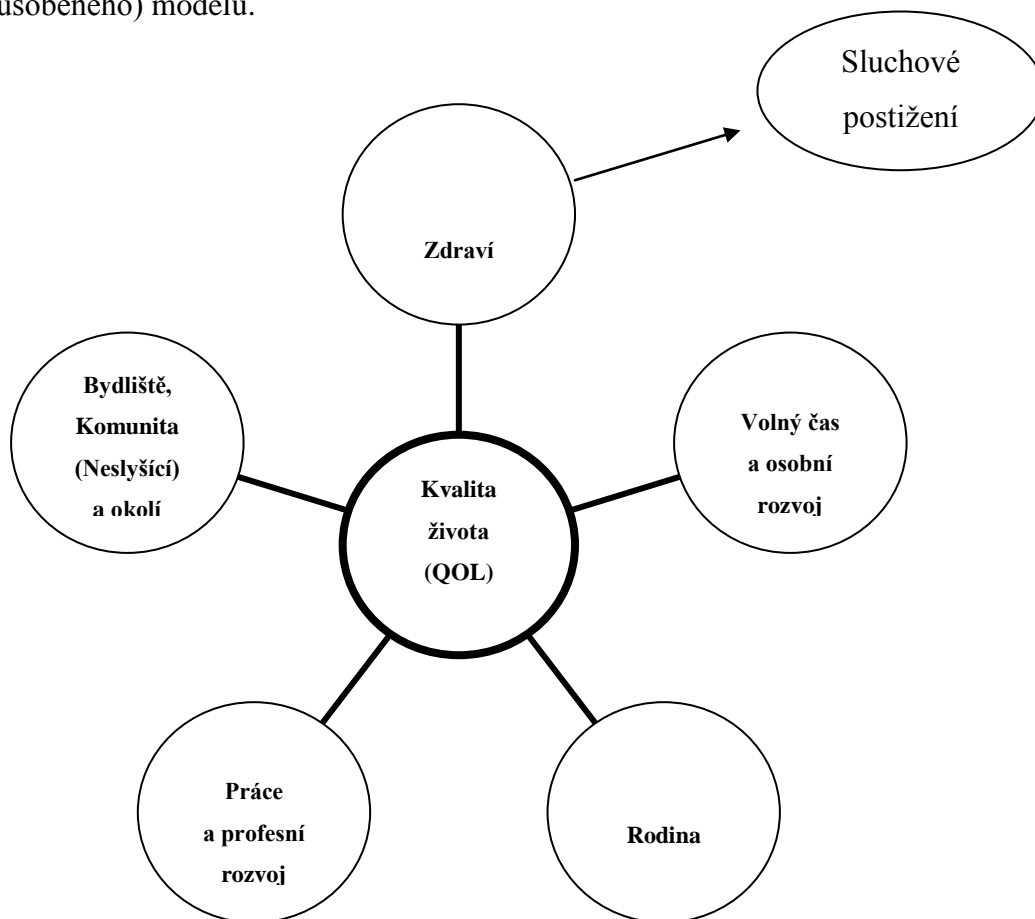
⁶ Obrázek 1 - Model kvality života pracovníků kanadské armády

Jak bude dále uvedeno v teoretické části této práce, model kanadské armády má výhodu v objektivně porovnatelných údajích, které lze od respondentů získat např. pomocí dotazníkového šetření. Objektvní hodnocení kritérií QOL se velmi často využívá např. u hospitalizovaných pacientů či při hodnocení aktuálního zdravotního stavu a dále při volbě dalšího optimálního postupu léčby. Platí také, že objektivní modely mají v celkovém zhodnocení lépe porovnatelné výsledky než modely subjektivní – každý jedinec totiž považuje za wellbeing něco jiného, což se nutně promítá do interpretace výsledků těchto výzkumů.

Vzhledem k rozsahu a struktuře této práce byl výše uvedený model upraven tak, aby co možná nejlépe odpovídal problematice sluchového postižení, kvality života a také možnostem tohoto textu. Položka „rodina“ je v modelu uvedena z hlediska holistického

⁶ Zdroj: Review of Quality of Life Project Management. Chief Review Services, Canada, 2004, převzato a upraveno podle Svobodová in Heřmanová, 2012, s. 91.

náhledu na problematiku kvality života osob se sluchovým postižením. Tato diplomová práce (a zejména její výzkumná část) se však primárně zaměřuje na vzdělání a pracovní uplatnění osob s postižením sluchu. V dalších kapitolách teoretické části bude problematika kvality života sluchově postižených rozpracována podle níže uvedeného (přizpůsobeného) modelu.

⁷ **Obrázek 2 - Upravený model Kvality života pracovníků kanadské armády**

Úprava modelu vychází z předpokladu, že sluchové postižení ovlivňuje přístup ke vzdělání, zvolený způsob komunikace, příslušnost jedince k majoritní či minoritní společnosti, pracovní uplatnění, možnosti profesního rozvoje a také náhled na zdravotní stav (postižení) jedince – s výjimkou komunity Neslyšících, která – jak bude rozebráno v další části textu - v tomto případě tvoří specifickou skupinu.

⁷ Zdroj: Review of Quality of Life Project Management. Chief Review Services, Canada, 2004, převzetí a původní úprava podle Svobodová in Heřmanová, 2012, s. 91. Editace pro potřeby diplomové práce: Hradilová, 2013.

1.3 Specifika postavení sluchově postižených v majoritní populaci

Postavení postižených osob ve většinové společnosti procházelo během historického vývoje řadou etap. Péče o osoby s postižením sluchu se vyznačuje tím, že tato skupina byla první, u které jsme se systematicky pokoušeli o komplexnější vzdělávání. Počátky snahy o vzdělávání sluchově postižených se objevují od 16. století.⁸ Rosecká (2006, s. 25) uvádí k problematice postižení (obecně) tento poznatek: „*Lidé s postižením byli vždy určitým způsobem nápadní, díky vzhledu, mentální úrovni, způsobem komunikace, chováním. Byli vytlačováni na okraj společnosti a omezováni v životních možnostech.*“ Postižení bylo z historického pohledu bráno jako něco defektního, něco co je třeba napravit a čemu je žádoucí předcházet. Z hlediska surdopedie Koutská (2010) uvádí, že během historického vývoje se „uzdravení“ sluchově postižené osoby a její začlenění do většinové (tj. slyšící) společnosti stalo profesní výzvou a objevila se snaha sluchově postižené osoby „normalizovat a asimilovat“. Snaha o zabránění vzniku dalších generací sluchově postižených vedla ještě na počátku 20. století k nedobrovolné sterilizaci. Koutská (2010) poznamenává, že ve Spojených státech byla na začátku dvacátých let minulého století uzákoněna sterilizace neslyšících a během necelých deseti let bylo sterilizováno asi 11 000 neslyšících. Podobná situace nastala v Německu, kde ještě před začátkem druhé světové války bylo sterilizováno 17 000 neslyšících. Mezi lety 1933 až 1944 pak byla povinná i interrupce u neslyšících žen (Gerday a Thomas in Koutská, 2010). Hay (in Koutská, 2010) k tomu dodává, že lze mluvit o genocidě neslyšících. Ve Spojených státech pronikl v době rasové segregace rasismus i mezi sluchově postižené žáky v podobě odděleného vzdělávání pro „bílé a černé“ neslyšící. Dokonce i Gallaudetova univerzita⁹ odmítla svého času vzdělávat „černé“ neslyšící (Padden a Humphries, in Koutská, 2010). Ve srovnání se současným postojem západních zemí k problematice postižení vidíme, že zejména v druhé polovině minulého století došlo k průlomovým a razantním změnám v oblasti humanizace a lidských práv. Dnešní postoj většinové společnosti k osobám se sluchovým postižením

---

⁸ Hádková, K. *Vývoj speciálních metod výchovy a vyučování SP.* (přednáška) Praha, Pedagogická fakulta UK, dne 4. 3. 2010.

⁹ Gallaudetova univerzita ve Washingtonu je považována za něco, co by se dalo nazvat Mekkou neslyšících. Je to jediná vysoká škola na světě, která je určena primárně pro neslyšící jako pro uživatele znakového jazyka.

popisuje Koutská (2010, s. 37) jako spíše segregační – „...to ve vztahu k vzdělávací filosofii a jazykovým preferencím.“

Ačkoli se dnešní přístup k osobám s postižením vyznačuje humanizací, tendencemi směřujícími k dosažení integrace a inkluze a pochopením skutečnosti, že odlišnost nemusí být nutně špatná, snaha o „uzdravení“ – v tomto případě o zlepšení stavu sluchu – převládá stále. Do opačného postavení se zde staví komunita Neslyšících, která podobné snahy odmítá a neuznává medicínské snahy o napravení hluchoty. Zejména pokud jde o kochleární implantáty (srov. např. Hradilová, 2011, s. 35).

2 Zdraví a sluchové postižení

Jak již bylo uvedeno v kapitole 1.1, zdravotní stav jedince hraje významnou roli v náhledu na wellbeing i na objektivní hodnocení QOL. Avšak rozdílný náhled sluchově postižených na problematiku jejich handicapu (stejně tak jako velká heterogenita této skupiny) znamenají, že své sluchové postižení bude každý jedinec vnímat jinak a také mu bude přikládat jinou míru důležitosti, kterou v jeho životě (určitá či plná) ztráta sluchu hraje. Specifickou skupinou je v tomto směru (opět) komunita Neslyšících, která mnohdy ztrátu sluchu, spojující její členy jakožto hlavní stmelovací prvek¹⁰, považuje za osobitý rys, který ovšem není nutné označovat jako nemoc či postižení.¹¹ Oproti tomu velké procento nedoslýchavých, ohluchlých či nositelů kochleárního implantátu bude svou (částečnou či úplnou) ztrátu sluchu považovat za postižení. V pocitech těchto osob je to něco, co je odlišuje od majoritní – tedy slyšící – populace a co jim způsobuje bariéry v běžném životě (tedy pocit handicapu).

Budeme-li při hodnocení zdraví vycházet z definice WHO (viz kapitola 1.), dojdeme k závěru, že většina sluchově postižených bude svůj stav vnímat jako něco, co ovlivňuje jejich wellbeing a tím i kvalitu života. Vliv na tento stav má také celkové vnímání společnosti. Přistupuje-li společnost k postižení jako k problému, který je třeba mít na zřeteli, všimnout si ho či ho zdůrazňovat, má tento přístup negativní vliv na jedince s postižením. Naopak – je-li postižení chápáno jako určitá přirozená součást společenské heterogenity a jako jev, který je přirozenou součástí různorodosti života, pomáhá toto člověku s postižením k lepšímu sociálnímu a společenskému začlenění. Rovněž míra

---

¹⁰ Dalším, neméně důležitým prvkem, je preference znakového jazyka v komunikaci. K tomu se váže i pocit hrdosti na znakový jazyk a jeho používání. Dalším rysem komunity je existence vlastní kultury (např. typického humoru, pravidel chování v komunitě atd.)

¹¹ S určitou mírou nadsázky až lehkým vtípem mi jeden člen komunity Neslyšících řekl, že se mu narodila dcera. Na můj dotaz, zda je slyšící nebo neslyšící odpověděl, že asi neslyšící, tudíž zdravá. Že kdyby byla slyšící, tak by se lekl, že je nemocná. Toto tvrzení nebylo myšleno zcela vážně, přesto však dokládá osobitý náhled Neslyšících na jejich vlastní situaci. To, co by většina slyšící populace považovala za postižení a znevýhodnění, tato skupina považuje za jinakost, avšak specificky chápanou. Ztráta sluchu je něco, co ze skupiny dělá minoritu žijící si svým vlastním životem. Podobné poznatky uvádí Freeman a kol. (1992). Podle něj neslyšící rodiče považují své neslyšící dítě za zcela normální, ví, jak s dítětem komunikovat od samého začátku jeho života a tudíž nevidí v jeho výchově ani následném samostatném životě žádný problém. Oproti tomu slyšící rodiče mají větší sklon k hyperprotektivní výchově svých sluchově postižených dětí.

bariérovosti prostředí má podobné účinky. Zmíněné poznatky a dosažení přirozeného přístupu k postižení je v české společnosti stále ještě problematické.

Je faktem, že sluchové postižení je i z hlediska státu bráno jako něco, co je patologické, co potřebuje léčbu (tam, kde je to možné) a co znevýhodňuje postiženého člověka oproti možnostem majoritní populace. Důsledkem tohoto vnímání jsou invalidní důchody, průkazy mimořádných výhod atd. V obecném vnímání je zkrátka ztráta sluchu patologická.

Zajímavou poznámkou k problematice vnímání zdraví a sluchového postižení uvádí Freeman a kol. (1992, s. 39-40): „... *Přesto byste si měli uvědomovat, že neslyšící mohou být právě tak šťastní a produktivní či nešťastní a neproduktivní jako slyšící.*“

Náhled na wellbeing, zdraví a vlastní zdravotní stav je do určité míry subjektivní záležitostí, ke které se váží určitá kritéria, snažící se toto vnímání ohodnotit i po objektivní stránce, která by umožnila stanovení platných kritérií pro hodnocení zdraví a zdravotního postižení.

2.1 Volný čas a osobní rozvoj (vzdělání)

Potřeba smysluplného trávení volného času, možnost osobní realizace a přístup ke vzdělání je vlastní jak lidem bez postižení, tak i lidem s postižením. Z pohledu sluchově postiženého jedince je problematické tuto potřebu beze zbytku naplnit díky vzniku komunikační a tím i informační bariéry. Pokud se na trávení volného času podíváme z hlediska bariérovosti kulturních a dalších zařízení, zjistíme, že na překážky, vyplývající ze ztíženého komunikačního procesu, narazí lidé s postižením sluchu v mnoha každodenních a běžných případech. Mezi problematická a bariérová místa patří kina, divadla, muzea a další výstavní prostory¹² – tedy velká většina míst, kam se člověk za kulturou vydává.

Jak bylo uvedeno ve zmíněné bakalářské práci (2011), chybí dostatek textových značení, umožňujících příjem informací v jiné než zvukové podobě. Stav se od doby před dvěma lety, kdy byla tato bakalářská práce obhájena, prakticky vůbec nezměnil. Pozitivní

---

¹² V nedávné době jsem navštívila velký a moderní výstavní projekt. Hned u vstupu byl rozdáván audioprůvodce s poznámkou, že bude potřeba při celém konání výstavy. Nebyla přitom přítomna alternativa např. v podobě brožurky psaného textu, jedinou možností, kterou vedení výstavy připravilo, byl poslech. Tento problém přitom není ojedinělý – naopak. Setkat se s informačně bezbariérovou kulturní akcí podobného rázu je u nás stále velmi ojedinělé.

změnu ovšem přinesl proces přepisu textu v reálném čase nebo možnost on-line spojení s tlumočnickem pouze přes tzv. chytrý mobilní telefon či tablet.¹³ V těchto oblastech – tedy zejména v on-line technologiích a v modernizaci elektronických zařízení – dochází k rychlým a pozitivním změnám. Naopak – v dalších oblastech jako je titulování českých filmů v kinech či divadelních představeních – zůstává situace stále stejná.

Podobný stav panuje i na poli vzdělávání. Stále platí, že počet tlumočnicků znakového jazyka neodpovídá požadavkům. Rovněž přetrvává problematická situace v oblasti financování tlumočnických služeb. Nedostatečnému počtu tlumočnicků může nahrávat i fakt, že zisk dostatečného vzdělání k této profesi je poměrně omezený. Jednou z možností je bakalářské studium oboru Čeština v komunikaci neslyšících na FF UK v Praze (pouze v prezenční formě), dále pak absolvování kurzů znakového jazyka, na které navazují kurzy určené přímo pro zájemce o tlumočnickou profesi. Nevýhodou těchto kurzů, které realizuje např. Česká komora tlumočnicků znakového jazyka¹⁴, je jednak jejich poměrně vysoká cena, kterou zájemce musí uhradit sám, a dále pak omezená dostupnost (koncentrována zejména na Prahu). Aby byl tlumočnick považován za profesionálního, očekává se, že se bude dále vzdělávat a skládat tlumočnické zkoušky.

---

¹³ Na konferenci INSPo, konané v Praze 16. 3. 2013, byly uvedeny novinky v oblasti přepis a on-line tlumočení pro sluchově postižené osoby. K problematice přepisu se vyjadřovala společnost Transkript on-line, která vnikla v říjnu minulého roku. Společnost udává, že v současné době poskytuje on-line přepis na 85 místech v České republice – mezi místa, kde si lze přepis bez prodlení vyžádat, patří např. některé pobočky České spořitelny či mobilního operátora Vodafone. Zdroj: *Transkript - profesionální přepis online* [online]. 2013 [cit. 2013-04-27]. INSPo. Dostupný online z: http://www.helpnet.cz/data/articles/down_71655.pdf Datum poslední aktualizace: není uvedeno.

Problematikou on-line tlumočení se na téže konferenci zabývala společnost Telefónica Czech Republic, a.s.. Tato forma tlumočení neprobíhá na základě vizuálního kontaktu (nejčastěji spojení přes webovou kameru), ale pomocí psaného textu za asistence programu, který si klient stáhne do svého zařízení (mobilní telefon, počítač, psací telefon atd.). Nejde tedy o tlumočení z/do znakového jazyka, ale o přenos sdělení pomocí českého jazyka tak, aby sluchově postižený klient dostal informace v jemu přístupné – psané – podobě. Služba je poskytována zdarma a výhodná je zejména pro osoby, které využívají v komunikaci primárně český jazyk. Zdroj: *Hovor pro neslyšící* [online]. 2013 [cit. 2013-04-27]. INSPo. Dostupný online z: http://www.helpnet.cz/data/articles/down_71674.pdf Datum poslední aktualizace: není uvedeno. Další organizací, která se věnuje on-line tlumočení (tentokrát zejména z/do znakového jazyka) je organizace APPN, o.s. Více informací o on-line tlumočení je možno nalézt např. zde: <http://www.appn.cz/tlumocnicka-sluzba-online>

¹⁴ Informace o podrobnějším vzdělávání tlumočnicků znakového jazyka jsou např. zde: <http://www.cktzj.com/vzdelavani>

Jakkoli je tento předpoklad správný, má za následek, že tuto profesi opustila část tlumočnicků, kteří ovládali znakový jazyk např. díky přítomnosti neslyšící osoby v blízké rodině a kteří se nemohli nebo nechtěli věnovat dalšímu poměrně náročnému vzdělávání. Neuspokojivá přetrvávající situace na poli tlumočnicků znakového jazyka vede k tomu, že osoby, které využívají znakový jazyk, jako svůj primární komunikační kód, mohou pociťovat zhoršení kvality života v důsledku omezených možností komunikace s okolím. S problematikou tlumočení přitom úzce souvisí možnosti vzdělávání – vzhledem k pokračujícímu trendu integrace postižených žáků do škol běžného typu dochází také k nárůstu požadavků na tlumočení. U n/Neslyšících uživatelů znakového jazyka lze pozorovat vzrůstající tendence v oblasti výběru školního vzdělávání. Nárůst je patrný zejména na vysokých školách, které zpravidla ve své organizační struktuře mají střediska pro studenty se specifickými nároky. Mezi kompetence těchto středisek patří právě zajištění tlumočnicků, přepis či zápis textu apod. Situace v těchto zařízeních se však na vysokých školách poměrně značně liší. Někde jsou služby tak zautomatizované, že je fakticky 100% zajištěna výuka postiženého studenta. To znamená, že student má veškerou svou absolvovanou výuku pokrytou přítomností potřebných kompenzačních mechanismů – ať už jde o tlumočníka znakového jazyka, zapisovatele textu či např. možnost prodloužení času v případě konání zkoušek atd. Naopak existují školy, kde tato plná automatizace chybí a nastavení služeb je na různé úrovni.

Při porovnání zmíněných aspektů s údaji z bakalářské práce lze dojít v podstatě ke stejným výsledkům – je třeba i nadále zvyšovat počet tlumočnicků znakového jazyka, zvýšit možnosti kvalitní integrace (nejen) sluchově postižených žáků do škol hlavního vzdělávacího proudu a je třeba i nadále zlepšovat rozsah a kvalitu poskytování podpůrných služeb na vysokých školách. Rovněž se jeví jako potřebné zlepšit možnosti studia na střední škole tak, aby si student sám mohl vybrat typ školy, kterou chce navštěvovat. V současné době je v této oblasti problematické právě fungující poskytování kompenzačních mechanismů. Studenti jsou tak často nuceni volit střední školu určenou primárně pro sluchově postižené, i když by stáli o studium na škole jiného typu a zaměření. Je přitom patrné, že výše popsaná problematika má významný dopad na možnosti osobní realizace jedince a tím i na kvalitu života.

2.2 Práce a profesní rozvoj

Problematika pracovního uplatnění byla podrobněji popsána ve zmíněné bakalářské práci. Lze konstatovat, že problematické oblasti v ní popsané stále přetrvávají. Jakkoli se jako pozitivní jeví trend zvyšujícího se vzdělání sluchově postižených osob (což je v kontrastu s dobou před rokem 1989, kdy většina sluchově postižených zakončovala své vzdělání ziskem výučního listu a výběr středních odborných učilišť byl velmi malý), lze pozorovat vznik nového problému. Zvyšující se počet sluchově postižených studentů vysokých škol má za následek velký počet absolventů. Problematické je, že mnoho sluchově postižených studentů volí zaměření svého studia tak, že se věnují převážně speciálně pedagogické činnosti. Toto rozhodnutí je logické, problém nastává v okamžiku, kdy počet absolventů např. speciální pedagogiky a příbuzných oborů přesáhne poptávku na trhu práce. Avšak i po absolvování vysoké školy může být pro postiženou osobu složité nalézt vhodné pracovní uplatnění. Určitá nedůvěra zaměstnavatelů vůči postiženým osobám stále přetrvává a aktuální špatná situace na trhu práce celý stav ještě zhoršuje. V souvislosti s kvalitou života je třeba zmínit i skutečnost, že sluchově postižené osoby nemohou vykonávat určitá zaměstnání. Míra omezení závisí nejen na velikosti sluchové ztráty, ale také na požadavcích a postojích zaměstnavatele. U těžkých sluchových postižení lze předpokládat výrazné omezení z hlediska uskutečnitelné komunikace, což je pro mnoho zaměstnavatelů jen těžko akceptovatelné. Toto a pocit neznalosti problematiky toho kterého postižení vede k tomu, že zaměstnavatel raději postiženou osobu nezaměstná.¹⁵

Přítomnost diskriminačního jednání ze strany zaměstnavatelů je dalším častým problematickým prvkem. Dochází i ke snižování mzdy u příjemců invalidního důchodu oproti stejně platebně postaveným kolegům. Zaměstnavatelé tuto situaci odůvodňují tím, že rozdílnou výši platu postižené osobě „vykompenzuje“ právě invalidní důchod (Hradilová, 2011). V souvislosti s uvedenými skutečnostmi je pravděpodobné, že mnoho postižených osob (obecně) pracuje bez řádného právního zajištění, tedy načerno. Tato

---

¹⁵ Zaměstnávání postižených osob se věnuje Zákon o zaměstnanosti č. 435/2004 Sb. Ten také řeší tzv. náhradní plnění, které je povinné pro všechny zaměstnavatele a podniky s větším počtem zaměstnanců než je 25, plní většina firem odvodem financí do státního rozpočtu, ačkoli existují další alternativy jak tuto zákonnou povinnost splnit – právě zaměstnáváním postižených osob nebo odběrem výrobků od společností, které zaměstnávají více než 50% osob s postižením. Pro zaměstnavatele je však tato forma zřejmě nejméně komplikovaná (Hradilová, 2011).

situace je přitom obtížně zjištělná – lze předpokládat, že se k tomuto stavu nebude chtít nikdo z dotčených osob přiznat.

Situaci sluchově postižených na pracovním trhu se pokusila zlepšit organizace APPN, o.s., která se zaměstnávání osob s postižením sluchu primárně věnuje. Postiženým osobám by měly být rovněž nápomocny úřady práce. V praktické části této práce se respondenti vyjadřovali k pomoci těchto organizací.

2.3 Bydliště, komunita (Neslyšící) a okolí

Tato kapitola je podrobněji zaměřena na komunitu Neslyšících. Bytové podmínky sluchově postižených nebyly v textu této práce podrobněji zjišťovány. Rovněž v našem prostředí nejsou zpracovány relevantní podklady pro hodnocení místa bydliště a bydlení obecně.¹⁶ Informace, týkající se těchto jevů, by přitom pomohly s dalším objasňováním kvality života osob s postižením sluchu.

Naopak k oblasti komunity Neslyšících bylo již napsáno mnoho poznatků. Tato jazyková a kulturní menšina, byť českým právním řádem jako menšina oficiálně neuznaná, tvoří pevně semknuté společenství, mezi které je z vnější strany těžké proniknout. Hlavním stmelovacím prvkem je preference znakového jazyka v komunikaci. Dalšími rysy, u kterých však není možné potvrdit 100% přítomnost u každého člena komunity, jsou odmítání kochleárních implantací zejména u malých dětí a nedostatečná znalost českého jazyka, pramenícího z kombinace těchto faktorů: znakový jazyk je mateřským jazykem dotyčné osoby a výuka češtiny (jako druhého, cizího jazyka) nebyla optimálně nastavena.¹⁷ Dalším znakem komunity je její poměrně striktní prosazování znakového jazyka na úkor češtiny, k čemuž se vyjadřuje i Macurová (2009): „*Škoda je, že tohle si (nutnost znalosti psané češtiny jako zdroj získávání informací, pozn. autorky) neuvědomují ani mnozí neslyšící. Z takových těch názorů typu „mně stačí*

---

¹⁶ K tomuto tématu mi jeden člen komunity Neslyšících sdělil subjektivní dojem, týkající se hypotečních úvěrů. Tvrdí, že mu už mnoho let různé banky nechtějí poskytnout hypotéku, protože je neslyšící. Prý neuvádí žádné jiné směřodaté důvody.

¹⁷ Vzhledem k lingvistické obtížnosti českého jazyka je otázkou, zda je možné jeho perfektní ovládnutí pouze výukou ve škole a to i při optimální volbě vyučovacích metod. Výzkum této oblasti je v českých podmínkách zatím obtížně realizovatelný. Je to kvůli odlišnému nastavení výukových metod na školách pro sluchově postižené žáky a dále z důvodu, že stále nedošlo k úplnému vyprofilování správné podoby např. bilingválního vzdělávání, které by u těchto dětí bylo optimální.

náš krásný český znakový jazyk“, které se někdy objevují na internetu, by člověk vyletěl z kůže.“¹⁸ Názory na tuto oblast se u Neslyšících také liší, ale mnoho členů komunity (zejména střední a starší generace) má k českému jazyku odtažitý a spíše negativní vztah zapříčiněný špatnou zkušeností zejména ze školního vzdělávání, kdy byl český jazyk prosazován jako jediná možná komunikační forma. Téma komunity Neslyšících bylo dále rozebráno ve zmíněné bakalářské práci.

Je zřejmé, že soužití sluchově postižených osob s majoritní populací vyžaduje pochopení a toleranci na obou stranách. Je otázkou, zda a případně do jaké míry je kvalita života této sociální skupiny narušena v oblasti bydlení a komunity – tedy soužití s majoritní populací. Pro upřesnění a lepší pochopení této situace by bylo dobré provést odpovídající výzkumné šetření.

2.4 Rodina a mezilidské vztahy

Dopad sluchového postižení se velmi výrazně (ne-li nejvíce) projevuje právě ve sféře sociálních vztahů. Neustálé problémy v komunikaci mají za následek vznik různých obranných reakcí, které si sluchově postižený člověk vypěstuje.¹⁹ Pocity nervozity, trapnosti, zahanbení ale místy i jistého vzteku, pramenícího z opakovaných problémů v komunikaci, mohou mít za následek vznik sociální izolace. Velké množství poznatků k této problematice uvádí Strnadová (2001). Zmiňuje například, že sociální kontakty jsou nevyhnutelné a že: *„Je to každodenní problém trvající až do konce života. Každou chvíli se ocitáme v nějaké skupině slyšících lidí. Minimálně je to vlastní rodina.“* (Strnadová, 2001, s. 56). Z hlediska rodiny lze konstatovat, že o něco snazší je situace v rodinách, kde je více sluchově postižených členů. Tento jev lze pozorovat zejména u komunity Neslyšících. Obecně ale platí, že sluchově postižené osoby jsou v každodenním životě nuceny se více pohybovat mezi slyšící společností a dostávají se tak prakticky neustále do stresujících situací.²⁰

Náročné v tomto případě není „pouze“ narušení sociálních kontaktů a jejich udržování, ale i pocit vlastní nesamostatnosti. I v dnešní době technického pokroku je

---

¹⁸ *Jazyk nejsou jen slova* [online]. 2009 [cit. 2013-04-27]. Ruce. Dostupný online z: <http://ruce.cz/clanky/998-jazyk-nejsou-jen-slova> Datum poslední aktualizace: není uvedeno.

¹⁹ Zde platí přímá úměrnost – čím vážnější je sluchové postižení, tím markantnější bývají komunikační problémy, což vede ke vzniku silnějších obranných reakcí.

²⁰ Podrobněji jsem se tomuto tématu věnovala ve své bakalářské práci.

stále často potřeba vyřizovat záležitosti pomocí telefonického kontaktu, což je pro těžce sluchově postižené velkou překážkou. K tomu Strnadová (2001) dodává, že tato nesamostatnost v určitých oblastech znamená pro člověka i ztrátu soukromí – i pokud využijeme k přenosu komunikace např. služby popsané v kapitole 2.1 – tedy tlumočení v průběhu telefonického hovoru apod., vždy nám v tom musí pomoci třetí osoba a ta je u těchto hovorů přítomna. Ačkoli jsou pracovníci těchto služeb (a tlumočníci zejména) vázáni mlčenlivostí, pocit, že naše soukromé záležitosti slyší někdo jiný, než komu je jejich sdělení určeno, je velmi nepříjemný. V těchto případech je zde rovněž překážka v podobě neexistence soukromých, přátelských a dalších hovorů.²¹ Mnohé komunikační procesy se dají díky technickým pokrokům ve stále větší míře nahradit tak, že sluchově postižené osoby mohou udržovat své sociální kontakty na mnohem lepší úrovni, než tomu bylo v minulosti. Přesto jistá společenská a sociální izolace přetrvává. „*Výzkumy prokazují, že téměř každý ochluchlý a nedoslýchavý člověk při popisu svého společenského života použil termínů jako „osamění“, „odmítání“, „společenská izolace“.*“ (Vernon and Andrews in Strnadová, 2001, s. 67). Problematika zhoršení sociálních vztahů přitom do určité míry vychází i od sluchově postižených osob. Opakované negativní zkušenosti ze společenského komunikačního procesu, stres a pocit určitého odtržení od dění mají za následek, že dotyčná osoba raději rezignuje, než aby při další příležitosti opět prožívala totožné negativní pocity. Strnadová uvádí, že „*...pokud můžeme, vyhýbáme se společnosti, kde se cítíme opomíjeni, izolováni nebo dokonce ponižováni. Takový pocit je pro duševně zdravého člověka nepřijatelný.*“ (2001, s. 67). Při této volbě izolace přitom může dojít i ke zbytečné separaci – existují i situace, kdy se slyšící partner dovede potřebám sluchově postiženého dobře přizpůsobit a komunikace nemusí být nutně stresující a nepříjemná.

V realitě každodenního života se vyskytují i další nepříjemné situace, které primárně nesouvisí se společenskou izolací. Jsou to důsledky ztráty sluchu jako takové a lze se jim jen těžko vyhnout. Velmi trefné poznatky k tomu uvádí opět Strnadová (2001, s. 69): „*Když jej (sluchově postiženého, pozn. autorky) někdo osloví zezadu či ze strany, tak neodpoví vůbec. Bude považován za „nafoukaného nezdvořáka“.* Dále pak např. „*Po zaklepání na dveře do nich ihned strčí hlavu, přestože jej úřednice zavoláním přes*

---

²¹ Tlumočené hovory jsou využívány především k řešení méně soukromých a naléhavých záležitostí, jako je např. objednání k lékaři apod. Je nepravděpodobné, že by klienti využívali těchto služeb k řešení nenaléhavých a intimních záležitostí.

zavřené dveře vyzvala, aby ještě počkal. Dále třeba: „Ve výtahu zmáčkne tlačítko do pátého poschodí, i když jej slečna stojící za ním poprosí, aby zastavil ve třetím patře.“ Jak uvádí sama autorka, takto by se dalo pokračovat ještě dlouho. Popsané situace nemají zpravidla žádný fatální dopad, přesto představují velký nápor na psychiku sluchově postižené osoby. Rovněž reakce slyšících lidí, kteří nejsou se situací obeznámeni, může stav jedince ještě zhoršit. Velmi citlivé bývají popsané aspekty u osob, které trpí postlingválním sluchovým postižením. Osoby ohluchlé v dospělém věku pravděpodobně po psychické stránce strádají nejvíce.

Je zřejmé, že komunikační bariéra, která může vést k sociální izolaci jedince, má významný dopad na kvalitu života. O velikosti tohoto dopadu rozhoduje nejen míra sluchového postižení, ale také postoj, který dotyčná osoba ke své situaci zaujme. Kladnějším postojem lze ovlivnit míru sociálního dopadu sluchového postižení na život jedince a v určité míře také subjektivní náhled na wellbeing.

3 Specifika komunikačních forem sluchově postižených

Komunikace sluchově postižených osob vykazuje mnohé specifické odchylky, které je třeba mít na zřeteli. Jedinec s postižením sluchu je v komunikačním procesu téměř vždy znevýhodněn.²² Hádková (2012, s. 54) poznamenává, že „...sluchové postižení představuje nejtěžší bariéru komunikaci jedince a následně se odráží do celého vývoje osobnosti. Je to jedno z nejzávažnějších postižení z hlediska potřeby mezilidské, ale i didaktické komunikace, která je ztížena a omezena sluchovými ztrátami.“ Aby byla komunikace co nejvíce přínosná a pro osobu se ztrátou sluchu také co nejméně stresující, volíme při komunikaci přímo konkrétní komunikační systém, nebo se alespoň snažíme o využití optimálních kompenzačních mechanismů. Orální způsob komunikace je u sluchově postižených osob z celkového hlediska pravděpodobně nejvyužívanější. Je to tak i proto, že velkou část populace sluchově postižených tvoří lidé nedoslýchaví a osoby trpící presbykúzií.²³ Možnost komunikačních metod je ale širší. Podrobněji jsem se výčtem a charakteristikou zabývala ve své bakalářské práci, pro přehlednost zde uvádím pouze stručnou charakteristiku nejvyužívanějších komunikačních forem u osob s postižením sluchu: (Krahulcová in Hradilová, 2011, s. 24).

- systém orální komunikace,
- systém simultánní komunikace,
- systém totální komunikace,
- systém bilingvální komunikace.

V běžných, každodenních, situacích jsou nejčastěji využívány systémy orální a bilingvální (v tomto případě přesněji znakový jazyk event. za využití tlumočníka).²⁴

---

²² Výjimkou by v tomto případě mohla být menšinová komunikace ve znakovém jazyce bez možnosti transferu do českého jazyka – v tomto případě by byl naopak znevýhodněn slyšící komunikační partner, který neovládá znakový jazyk,

²³ Výsledky dotazníkového šetření ale naznačují, že orální systém komunikace je preferován širším spektrem sluchově postižených, nejen v tomto místě zmíněnou skupinou.

²⁴ Od tohoto výčtu je třeba odlišit školní vzdělávání, kde je používání komunikačních systémů specifické a mělo by být voleno podle aktuálních potřeb dětí. Nejvíce využívané jsou tyto komunikační systémy právě u dětí a v rámci školní docházky a také ve speciálních mateřských školkách. U dospělých jedinců se již předpokládá větší míra schopnosti se přizpůsobit různým komunikačním formám podle aktuální situace a potřeby.

Systém totální komunikace, tedy využití všech dostupných forem pro účinné dorozumívání sluchově postižených, je možno v každodenním životě v určité podobě spatřit taky. (Např. komunikace pomocí mluveného jazyka a psaných poznámek.) U metody totální komunikace není možné využití znakového jazyka z důvodu gramatické odlišností využívaných metod. Jinak řečeno, filozofie totální komunikace udává, že se všechny dostupné prostředky pro přenos sdělení využívají současně, nastává zde tedy kolize gramatické odlišnosti dvou jazyků – českého a znakového. Pokud využíváme v komunikaci oba tyto jazyky, jde o bilingvální systém komunikace (typickým příkladem bilingválního systému je využití tlumočnicka českého znakového jazyka pro transfer sdělení mezi oběma jazyky). Systém simultánní komunikace, který využívá mluvený jazyk spolu s dalšími doplňujícími formami komunikace, je v praxi možno využít také, avšak jeho použití není tak časté.

Z pohledu využití výše zmíněných komunikačních systémů je v majoritní populaci nejsnadněji použitelný systém orální. Avšak i jeho použití vyžaduje vzájemné přizpůsobení se mezi účastníky rozhovoru, trpělivost slyšícího komunikačního partnera a dodržování zásad pro komunikaci se sluchově postiženou osobou (srovnání např. Hradilová, 2011). U využití orálního způsobu komunikace nastává problém zejména u prelingválních²⁵ neslyšících osob. Pokud nebyla jejich vada korigována sluchadly či kochleárním implantátem, bude jejich dovednost v oblasti mluvené řeči pravděpodobně omezená. Jak uvádí Hrubý (1999), rozvoj orální komunikace u dětí zcela neslyšících probíhá za pomoci napodobování postavení artikulačních orgánů logopeda, ohmatávání hlasivek a celý proces mluvy je vytvářen uměle, což je pro dítě enormně náročné. Takto vytvořená mluvená řeč je charakteristická specifickými odchylkami, které se projevují v jejím celkovém znění. K tomu Dvořáčková (2008) poznamenává, že jsou narušeny tyto roviny řeči: dýchání, fonace, artikulace a modulační faktory souvislé řeči. V některých případech je tak řeč pro slyšící osobu prakticky nesrozumitelná.²⁶ K této skutečnosti se váže dále problematická znalost českého jazyka, která se objevuje zejména v případě,

---

²⁵ Prelingvální sluchové postižení vzniká před rozvinutím a zafixováním mluvené řeči, postlingvální naopak po tomto období. Věková hranice udávaná jako mezník mezi těmito dvěma etapami se různí, v průměru se hovoří o době 6-7 let věku (tento údaj uvádí např. Krahulcová, 1996).

²⁶ U osob nedoslýchavých či postlingválně sluchově postižených, kde nebývají zmíněné roviny řeči tolik narušeny, se objevuje tzv. audiogenní dyslálie. O té se Arnold (Arnold in Krahulcová, 2002. s. 82) zmiňuje jako o: „...vadě výslovnosti různého stupně a typu, která vzniká na podkladě sluchového postižení.“

kdy je prelingválně těžce sluchově postiženému dítěti předáván český jazyk v nedostatečně uzpůsobené formě, nebo je vyučován jako jazyk druhý. S touto výukou se pak začíná zpravidla se započítím povinné školní docházky. Tato problematika bude podrobněji rozebrána v následující podkapitole.

Z hlediska kvality života je podstatná skutečnost, že sluchově postižené osoby naráží na problémy v běžné, každodenní, komunikaci. Jsou nuceny volit kompenzační mechanismy a strategie, nebo se smířit s tím, že pro ně proces komunikace nebude přínosný. Trvale neúspěšná komunikace je však pro jedince neakceptovatelná. Dochází tak prakticky k neustálému balancování mezi vhodným komunikačním systémem a ochotou a schopností komunikačního partnera se přizpůsobit požadovaným změnám. Plynulejší a snad by se dalo říci, že přirozenější situace nastává v okamžiku, kdy osoby se sluchovým postižením komunikují mezi sebou, ve své vlastní sociální skupině. I zde je však třeba mít na zřeteli velkou heterogenitu sluchově postižených, která může mít za následek, že například n/Neslyšící a nedoslýchaví spolu budou komunikovat vlastně tak obtížně, jako kdyby oba komunikovali se slyšící osobou. I zde nastává kolize v použitých komunikačních kódech – bude-li n/Neslyšící osoba používat znakový jazyk a nedoslýchavý naopak český jazyk v orální podobě, komunikace opět nebude uspokojivá.

3.1 Problematika znalosti českého jazyka

Jak již bylo řečeno v předchozí části textu, nedostatečná znalost českého jazyka vzniká zejména tam, kde je přítomno vrozené či prelingválně získané těžké sluchové postižení. Pokud není včas zahájena odpovídající a hlavně úspěšná rehabilitace sluchu za využití sluchadel či kochleárního implantátu, nastává u dítěte problém s příjmem a dekódováním jazyka. (Výjimkou je v tomto případě výchova ve znakovém jazyce vedená tak, že znakový jazyk se stává mateřským jazykem dítěte.) Budeme-li vycházet z předpokladu, že 90% neslyšících dětí se rodí slyšícím rodičům (např. Vymlátílová in Škodová, Jedlička, 2007), je logické, že tito rodiče se budou nejprve snažit vychovávat své dítě za užití českého jazyka a jeho orální formy. Pokud ale tato volba selže, je na rodičích, zda přistoupí na systém komunikace ve znakovém jazyce nebo ne. Jelikož ale znakový jazyk rodina zpravidla neovládá, musí se ho začít nejprve učit. Proces osvojování si znakového jazyka je stejně obtížný jako učení se jakémukoli jinému cizímu jazyku. Vzhledem k vizuálně-motorické podobě tohoto jazyka, výraznému využití

mimiky a neexistenci spisovné formy²⁷, je studium znakového jazyka pro slyšící populaci poměrně obtížné. Ovšem i pokud rodiče nakonec zvolí znakový jazyk, celý přenos tohoto jazyka směrem k dítěti je zpomalený a neplynulý – je to proto, že pro rodiče je znakový jazyk cizí jazyk, který si nejprve musí na určité úrovni osvojit a až pak ho mohou předávat v rámci komunikačního procesu svému dítěti.

Zejména v dřívější době²⁸ docházelo k situaci, kdy těžce sluchově postižené dítě neovládalo žádný jazyk. Pro tuto situaci se vžil pojem Macurové (1998) – (rané) bezjazyčí²⁹. Jde o stav, kdy dítě s těžkou vrozenou nebo prelingvální vadou bylo vzděláváno primárně pomocí českého jazyka v jeho orální formě, znakový jazyk nebyl plnohodnotně využíván. Takové dítě si pak neosvojilo jako mateřský žádný jazyk. Dril orální formy českého jazyka zpravidla nepřinesl plné osvojení jazyka. Dochází zde k promeškání tzv. „kritické vývojové periody“ – tedy doby, kdy je mozek dítěte uzpůsoben a připraven přijímat nějaký jazyk. Není přitom důležité, o jaký jazyk – zda mluvený či znakový – jde, podstatné je pouze to, že jde o gramaticky přirozený jazyk. Tento jazyk ale musí být dítěti dostupný, tzn., že ho dítě dokáže vnímat a zpracovávat. Doba, do kdy tato kritická perioda trvá, je podle současných poznatků pouze zhruba do dvou let věku dítěte (Hrubý, 1999). Pokud se tuto periodu nepodaří naplnit, dochází ke vzniku zmíněného bezjazyčí a lze předpokládat, že dítě bude mít v celém následujícím životě jazykové problémy, které se promítnou do celé jeho osobnosti. Vznik této situace

---

²⁷ Znakový jazyk nemá utvořenou spisovnou formu zejména z důvodu krátké doby výzkumu (ve Spojených státech je počátek výzkumu lingvistiky znakových jazyků datován do 60. let minulého století, u nás započal až v roce 1993 (Macurová in Hradilová, 2011). Navíc je to jazyk menšinový a stanovení spisovné formy je poměrně obtížný a dlouhodobý proces. Na neexistenci spisovné formy se podílejí i další faktory.

²⁸ Myšleno je zejména období před rokem 1989, kdy byly všechny děti vzdělávány ve školách pomocí orální formy komunikace a jako první jazyk těchto dětí byl předpokládán český jazyk. Znakový jazyk mohly děti přirozeným způsobem pochytit prakticky jen v rodinách, kde bylo neslyšících více členů a znakový jazyk se v domácím prostředí běžně používal. Předpokládám, že toto je důvod, proč nebyl znakový jazyk u nás vymýcen. Téměř celé 20. století se v Československu neslo ve znamení silné preference orální metody, znakový jazyk byl ve školách zakazován. Pokud by se neuchoval a nepředával dál v rodinách s neslyšícími členy, těžko bychom dnes měli dostupná východiska pro lingvistický rozbor tohoto jazyka. Dokladem o dřívějším ignorování znakového jazyka je i neexistence materiálů, učebnic či obrazových publikací, kde by se znakový jazyk objevoval. Změny v tomto případě nastaly až po roce 1989, respektive po roce 1993, kdy se u nás začal realizovat výzkum znakového jazyka.

²⁹ *Naše řeč?* [online]. 1998 [cit. 2013-04-18]. Naše řeč. Dostupný online z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=7457> Datum poslední aktualizace: není uvedeno.

pak zabraňuje v navázání plnohodnotné komunikace a obecně kladnému vztahu ke světu. Znalost jakéhokoli jazyka, schopnost vyjádřit své myšlenky, přání a pocity patří k základním oblastem, jež člověk k životu potřebuje. K problematice nedostatečného ovládnutí jakéhokoli jazyka se přímo váže i problém se čtenářskou gramotností – tedy schopností porozumět psanému textu, nejen ho mechanicky správně přečíst. Zajímavý poznatek k tomu uvádí Hrubý (Hrubý in Hradilová, 2011) – autor provedl v roce 1997 test čtenářské gramotnosti u žáků v posledních ročnících základních škol a dospěl k závěru, že děti od narození neslyšící jsou na tom z hlediska čtenářské gramotnosti jednoznačně nejhůř.

Zajímavá situace nastává u jedinců, kteří vyrostli v rodinách používajících znakový jazyk, ale vzdělávání byli ve školách pomocí českého jazyka zpravidla v orální formě. Důležitá úloha mateřského jazyka je zde zastoupena znakovým jazykem, ale znalost českého jazyka bývá omezena. Macurová (1998)³⁰ uvádí příklady psané češtiny neslyšících, z nichž je možné vyčíst agramatickou podobu českého jazyka. Objevují se např. tyto věty:

- *První pomoc vezmeš (provaz, řemínek) Uzavat nohy za 10 minut. A potom musíš jít do lékař. Kdyby nebujde lékař tak umřet.*
- *Německo daval v moři MINY. A taký Německo ponorky Anglické lod' podapěli.*
- *Byla na moři – namořník se jmenuje Blokáda.*

Stává se, že pro laika, který není zvyklý na tuto podobu psané češtiny, je sdělení mnohdy prakticky nesrozumitelné. V rámci uvedených vět lze spatřit nejen agramatickou stavbu věty, nepochopení skloňování a tvarosloví, ale také časté vynechávání interpunkcí. Patrné je rovněž komolení slov (nebůjde místo nepůjde, uzavat místo uvázat atd.). Poslední věta dále dokazuje, že pisatel původní sdělení, které měl touto větou zapsat, nepochopil. To je dalším častým problémem, který se při výuce v českém jazyce projevuje.³¹

Výše uvedené problémy ve znalosti českého jazyka přitom celkově ovlivňují kvalitu života. Není-li člověk schopen se adekvátně vyjádřit v žádném jazyce,

---

³⁰ *Naše řeč?* [online]. 1998 [cit. 2013-04-18]. Naše řeč. Dostupný online z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=7457> Datum poslední aktualizace: není uvedeno.

³¹ Nutno zmínit, že jsem v praxi měla možnost vidět tento problém i v rámci bilingválního vzdělávání (nikoli tedy pouze výuky orální formou) – dítě pochopilo obsah sdělení ve znakovém jazyce, ale po transferu do českého jazyka byl smysl věty úplně jiný.

komunikovat s okolím a přijímat ucelené informace, dostává se do informačního vakua a celá situace zákonitě musí vést k podnětové i citové deprivaci. Rovněž situace, kdy neslyšící zvládá adekvátně komunikovat pouze ve znakovém jazyce, má vliv na wellbeing. V takovém případě je třeba vždy počítat s využitím tlumočnicka znakového jazyka, což vede nejen k určité nesamostatnosti ale i k určitému omezení sociálních vztahů. Vliv na tuto situaci má i přetrvávající nedostatek tlumočnicků znakového jazyka a malý počet informačních materiálů, které jsou v současné době převedeny do znakového jazyka.

3.2 Včasné zapojení znakového jazyka do procesu komunikace

Výzkumy znakového jazyka, které započaly v 60. letech minulého století ve Spojených státech, poukázaly na fakt, že znakový jazyk, který nebyl do té doby považován za plnohodnotný komunikační systém³², obsahuje všechny atributy přirozeného jazyka (Okrouhlíková, Slánská Bimová in Hradilová, 2011). U nás se začalo s výzkumem znakového jazyka až v roce 1993 (Macurová, 2008).

V případě narození neslyšícího dítěte je žádoucí zapojit znakový jazyk do přirozené komunikace v rodině - a zpočátku zejména do komunikace mezi matkou a dítětem (případně osobou, která o dítě primárně pečuje). Jak již bylo řečeno, situace v rodinách s neslyšícím dítětem je (nejen) z jazykového hlediska komplikovaná. Pokud se zaměříme na znakový jazyk, zcela přirozeným a plnohodnotným způsobem (jako mateřský jazyk) si ho osvojí neslyšící i slyšící dítě neslyšících rodičů, případně jednoho rodiče.³³ Aby nedošlo ke vzniku již zmíněného bezjazyčí, je třeba s dítětem začít intenzivně pracovat co nejdříve. To bývá problematické nejen v případě, že dítě se narodí do slyšící rodiny, ale i pokud dojde k odsunu diagnostického momentu, což je v České republice stále aktuální problém, pramenící hlavně z dosud nedořešené problematiky

---

³² Krahulcová (2002, s. 59) k tomu uvádí příklady historického hodnocení znakového jazyka. Objevovaly se na např. tyto názory: „*Posunková řeč je řečí v obrazech... abstraktní pojmy není schopen nevzdělaný hluchoněmý v posuncích vyjádřit. Posunková řeč je agramatická, neslyšící klade jednotlivá slova za sebe bez skloňování.*“ (Malý in Krahulcová, 1897). I Defektologický slovník z roku 1978 považoval znakový jazyk za agramatický (Krahulcová, 2002).

³³ Zde závisí na více okolnostech a četnosti, s jakou je znakový jazyk v rodině využíván. Obecně ale platí pravidlo, že osvojování znakového jazyka probíhá u dětí stejným způsobem jako osvojování si jakéhokoli jiného (mluveného) jazyka.

celoplošného screeningu sluchu novorozenců.³⁴ Pokud není tento screening proveden, závisí včasné zachycení sluchového postižení na všímavosti rodičů a také na jisté rozvážnosti pediatra. Pediatr by měl tvořit pomyslný záchytný bod mezi rodiči a dalšími odborníky, měl by to být on, kdo odešle dítě na další vyšetření a kdo neodmítne podezření rodičů ohledně stavu sluchu jejich dítěte jako neopodstatněné.

V rodinách s těžce sluchově postižením dítětem někdy nastává situace, kdy je dítě vybráno jako kandidát na kochleární implantaci a rodiče s navázáním adekvátní a funkční komunikace čekají do okamžiku, kdy dítě „začne slyšet“. Tímto přístupem dochází k promeškání cenného vývojového období, během kterého se mozek dítěte nachází ve stavu ideálního nastavení pro příjem jazyka. (Jak již bylo uvedeno, toto období trvá např. podle Hrubého, 1997, zhruba do dvou let věku.) Podle mého názoru by proto znakový jazyk (případně i jednotlivé znaky či pouze jednoduché gramaticky správné věty) měl být využit ve výchově každého těžce sluchově postiženého dítěte bez ohledu na to, zda se snažíme vybudovat systém orální komunikace nebo ne. Bylo prokázáno, že neplatí dříve často uplatňovaná myšlenka, podle které pokud dítě bude využívat znakový jazyk, nebude již mít motivaci pro orální formu komunikace. Znakový jazyk je výhodný v tom směru, že je zcela nezávislý na postiženém smyslu (sluchu) a zároveň umožňuje dítěti vybudování a získání plnohodnotného jazyka, což mu v budoucnu umožní snadnější ovládnutí dalšího (zejména českého) jazyka. Rovněž se snižuje riziko vzniku nízké čtenářské gramotnosti a psychologických problémů pramenících z nedostatečné jazykové znalosti (včetně případného dopadu na vznik adekvátních rodinných vazeb, jejichž vybudování posiluje přítomnost funkčního komunikačního systému). Také možnost vzniku podnětové a citové deprivace bude nižší. Tato skutečnost (a její přijetí) je často velmi obtížná pro rodiče sluchově postižených dětí, pro které představuje znakový jazyk

---

³⁴ Celoplošný povinný screening sluchu novorozenců nebyl v České republice i přes dlouholeté snahy odborné veřejnosti a zejména 2. lékařské fakulty UK dosud uzákoněn. V srpnu loňského roku byl vydán metodický pokyn pro jeho provádění a výkon získal kód pro zdravotní pojišťovny. Zdroj: *Screening sluchu u novorozenců v České republice vychází z 2. LF UK* [online]. 1998 [cit. 2013-04-18]. 2. LF UK. Dostupný online z: <http://www.lf2.cuni.cz/Informace/2012/screening.htm> Datum poslední aktualizace: není uvedeno. Je pravděpodobné, že skutečně plošné testování začnou české porodnice provádět až v případě zákonného nařízení.

velkou bariéru a mnohdy těžko překonatelnou bariéru..³⁵ Významná odlišnost znakových jazyků od jazyků mluvených má za následek, že osvojení, akceptace a přijetí tohoto typu komunikace může rodičům trvat déle a je pro ně poměrně obtížné.

Další fakt, který hovoří ve prospěch využití znakového jazyka je skutečnost, že pokud přijde dítě do styku s touto formou komunikace během dětství (a čím dříve, tím lépe) bude mít v budoucnu větší šanci se pohybovat ve světě sluchově postižených osob, které využívají znakový jazyk. Je známo, že cizí jazyky se nejlépe učí během období dětství a časně puberty – pokud si tedy dítě osvojí znakový jazyk během této doby, má větší šanci k jeho plnohodnotnému využití – a to oproti stavu, kdy s jazykem přijde do styku např. na střední škole.³⁶

---

³⁵ Matka jedné pětileté holčičky, která má již tři roky kochleární implantát, ale ve spojení s těžkou vývojovou dysfázií stále nemluví, mi řekla, že znakový jazyk nezvládne a že se bojí okamžiku, kdy by jí byl ke komunikaci s dcerou jasně doporučen kvůli přetrvávajícím řečovým problémům její dcery.

³⁶ Zde je třeba zmínit i neideální stav kurzů, které se věnují výuce českého znakového jazyka. Jejich nabídka je poměrně malá a v mnoha městech nejsou žádné kurzy realizovány (což je pochopitelné z hlediska počtu sluchově postižené populace v České republice, na druhou stranu se nevytváří konkurenční prostředí, které by nutilo organizace výrazně vylepšovat své služby). Pro zájemce o znakový jazyk to tak často znamená dlouhé dojíždění. Rovněž metodická kvalita těchto kurzů bývá kolísavá.

4 Výzkumná část

Nadcházející praktická část práce představí vyhodnocení dotazníkového šetření, jehož se zúčastnili respondenti s různým stupněm sluchového postižení. Výzkum navazuje na problematiku uvedenou v teoretické části a snaží se potvrdit nebo vyvrátit tvrzení v ní uvedená.

4.1 Formulace záměru výzkumného šetření

Hlavním cílem výzkumného šetření bylo zjistit komplexní poznatky o realitě života sluchově postižených. Zvláštní důraz byl kladen na výzkum kvalifikace, zaměstnanosti, pracovní problematiky této sociální skupiny respondentů a komunikace. Výzkum současně zkoumal přítomnost či nepřítomnost dalšího typu postižení u respondentů. Kategorie respondentů pro tento výzkum byla definována z hlediska osobního postoje dotazovaných na přítomnost či nepřítomnost sluchového postižení. Výzkumu se zúčastnili ti respondenti, kteří svou ztrátu sluchu v jakékoli míře již považují za postižení.

Mezi dílčí cíle výzkumu patří stanovení míry přehledu dosaženého nejvyššího vzdělání u sluchově postižených, dále možnosti, specifika a problematika pracovního uplatnění respondentů. Posledním dílčím cílem je stanovení hlavních využívaných komunikačních forem u osob s postižením sluchu a celkové shrnutí těchto forem.

Hlavní zkoumaná otázka: Jaká je reálná kvalita života osob se sluchovým postižením?

Zkoumané podotázky:

1. Převládá počet sluchově postižených osob, které nepracují v oboru, který vystudovaly?
2. Převládá počet sluchově postižených osob, které nevyužívají při hledání zaměstnání podporu úřadu práce?
3. Preferují prelingválně neslyšící osoby ve styku se slyšící společností komunikaci pomocí znakového jazyka (za přítomnosti tlumočníka)?
4. Využívají ty sluchově postižené osoby, které preferují tlumočníka znakového jazyka těchto služeb pravidelně?
5. Souvisí nejvyšší dosažená míra vzdělání s typem a rozsahem sluchového postižení?

4.2 Předpoklady výzkumného šetření

V rámci provedeného výzkumného šetření byly stanoveny následující předpoklady:

Předpoklad č. 1: Předpokládám, že převládá počet sluchově postižených osob, které v současné době nepracují v oboru, který vystudovaly.

Předpoklad č. 2: Předpokládám, že sluchově postižené osoby nevyužívají při hledání zaměstnání podporu úřadu práce.

Předpoklad č. 3: Předpokládám, že osoby prelingválně neslyšící ve styku se slyšící společností preferují komunikaci pomocí znakového jazyka (za přítomnosti tlumočníka).

Předpoklad č. 4: Předpokládám, že sluchově postižené osoby, které preferují znakový jazyk, využívají tlumočnických služeb pravidelně.³⁷

Předpoklad č. 5: Předpokládám, že nejvyšší dosažená míra vzdělání souvisí s typem a rozsahem sluchového postižení.

4.3 Použitá metodika výzkumného šetření

Výzkum byl realizován pomocí strukturovaného dotazníku, čítajícího dvacet čtyři položek. Sběr dat byl anonymní, výběr respondentů byl náhodný, stanovena byla pouze základní podmínka, že respondent musí mít sluchové postižení blíže neurčeného stupně a charakteru. Otázky byly formulovány s cílem zjistit objektivní ukazatele kvality života sluchově postižených, týkající se oblasti kvalifikace, zaměstnanosti, pracovního uplatnění a komunikace.

4.3.1 Charakteristika zkoumaného vzorku

Šetření se zúčastnilo celkem 36 respondentů, z toho 29 žen a pouze 7 mužů. Procentuální zastoupení žen je 81% a 19% mužů. Nejpočetněji zastoupená byla věková kategorie mezi 26-36 lety (celkem 18 osob) – což celkem tvoří procentuální zastoupení 50%. Druhou nejpočetnější skupinu tvořilo věkové rozmezí mezi 15-25 lety (9 osob),

---

³⁷ Pojmem nepravidelně je pro účely této práce myšlena např. návštěva kulturních akcí či řešení nečekaných událostí. Neřadí se sem pravidelné, každodenní záležitosti.

tedy 25%. Naopak nejméně respondentů bylo v kategorii 59 a více let – 1 osoba (3%). Z hlediska postižení sluchu byly přítomny různé stupně a typy postižení.

4.3.2 Rozložení a položky dotazníku

Dotazník byl rozložen na čtyři hlavní oblasti vycházející z upraveného modelu kvality života využívaného kanadskou armádou (viz kapitola 1.2). V dotazníku se objevily nejprve položky **kontaktní**, zjišťující demografické údaje respondentů (č. 1 a 2), dále položky **uzavřené** (č. 3, 4, 6, 7, 18, 21). Další je uzavřená **polytomická** položka, kde bylo možno označit více variant odpovědí (č. 22). Otázka č. 16 je **uzavřená trichotomická** položka, opět s možností výběru více odpovědí.

Zastoupeny byly dále položky **polouzavřené** (č. 5, 17, 20), kde je možnost odpovědi v uzavřené i otevřené formě a výběr závisí na respondentovi. **Dvouhlavňové** položky, kde odpověď v druhé části otázky závisí na respondentově odpovědi v první části, byly zastoupeny v těchto formách: č. 12, 13 a 23, 24 jako uzavřené dvouhlavňové položky, kde respondent odpovídá na obě části položky v uzavřené formě. Č. 14 a 15 jsou dvouhlavňové položky s otevřenou první částí otázky. Položky č. 8, 9, 10 a 11 jsou dvouhlavňové položky s polouzavřenou možností výběru. Položka č. 19 je uzavřená **filtrační** položka určená pro respondenty, kteří nikdy nepracovali ve stálém pracovním poměru.

4.3.3 Časový a realizační průběh výzkumu

Dotazníkové šetření proběhlo v následujících etapách:

1. Pilotní testování dotazníku se konalo za účasti pěti respondentů v době od ledna do února 2012. Po ukončení tohoto testování byl na základě připomínek respondentů dotazník mírně upraven, některé otázky byly přeformulovány (např. kvůli problematické znalosti odborných slov Neslyšícími atd.).
2. Hlavní testování bylo rozvolněno do první poloviny roku 2012. V této době byl dotazník nejprve měsíc umístěn na webovém serveru www.vyplnto.cz/, kde ho bylo možné vyplnit, upozornění na dotazník a prosba o jeho vyplnění byla na těchto webových stránkách: <http://kochlear.cz/> a www.ruce.cz. V následujících měsících byl dotazník rozesílán také prostřednictvím e-mailové korespondence a rozdáván při osobním setkání v organizaci Pevnost, českém centru znakového jazyka,

o.s. Osloveni byli rovněž respondenti na Pedagogické fakultě Masarykovy univerzity.

3. Sběr dotazníků byl ukončen na podzim roku 2012 a vyhodnocení dotazníků proběhlo v prvních měsících roku 2013.

Přesný počet rozdaných dotazníků není znám, a to z toho důvodu že mnoho respondentů se rozhodlo dotazník předat dalším osobám a zjištění přesného počtu rozeslaných či jinak předaných dotazníků není známo. Odhadovaný počet zobrazení se pohybuje kolem 60-70 dotazníků. Návratnost je tedy 50%.

4.4 Zpracování výsledků dotazníkové šetření

Získaná data byla zpracována pomocí aplikací Microsoft Word a Microsoft Excel do níže uvedených tabulek a grafů.

4.4.1 Analýza a interpretace výsledků výzkumu

V této podkapitole bude uvedeno přehledné zpracování výsledků dotazníkového šetření.

Položka č. 1: otázka: Jste? (muž- žena)

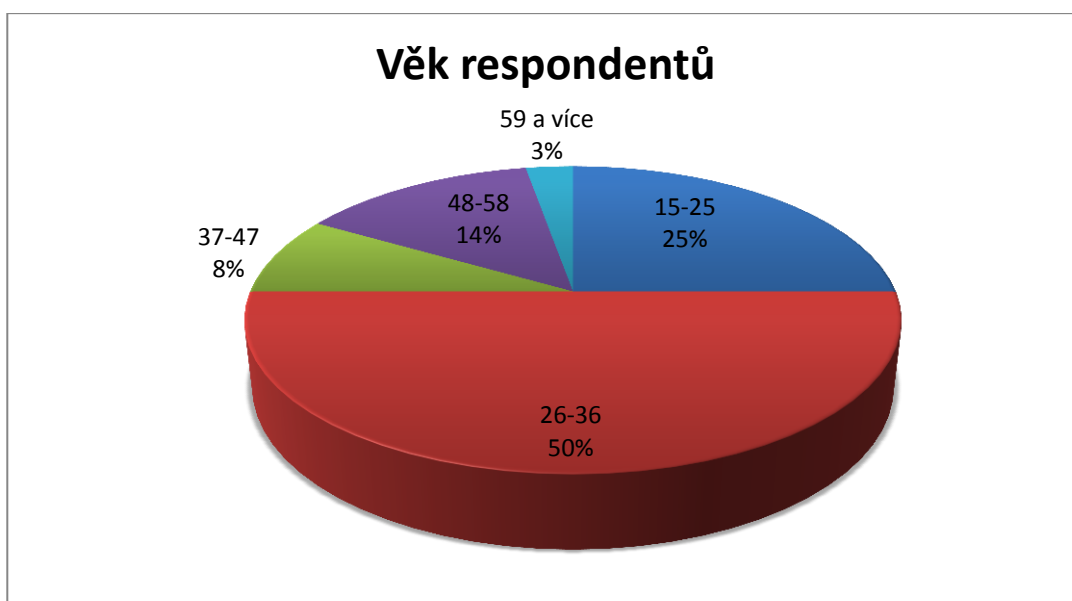
Graf č. 1

Z celkového počtu 36 respondentů bylo 29 žen (81%) a 7 mužů (19%). Tento výběr byl náhodný.

Položka č. 2: otázka: Kolik je vám let?

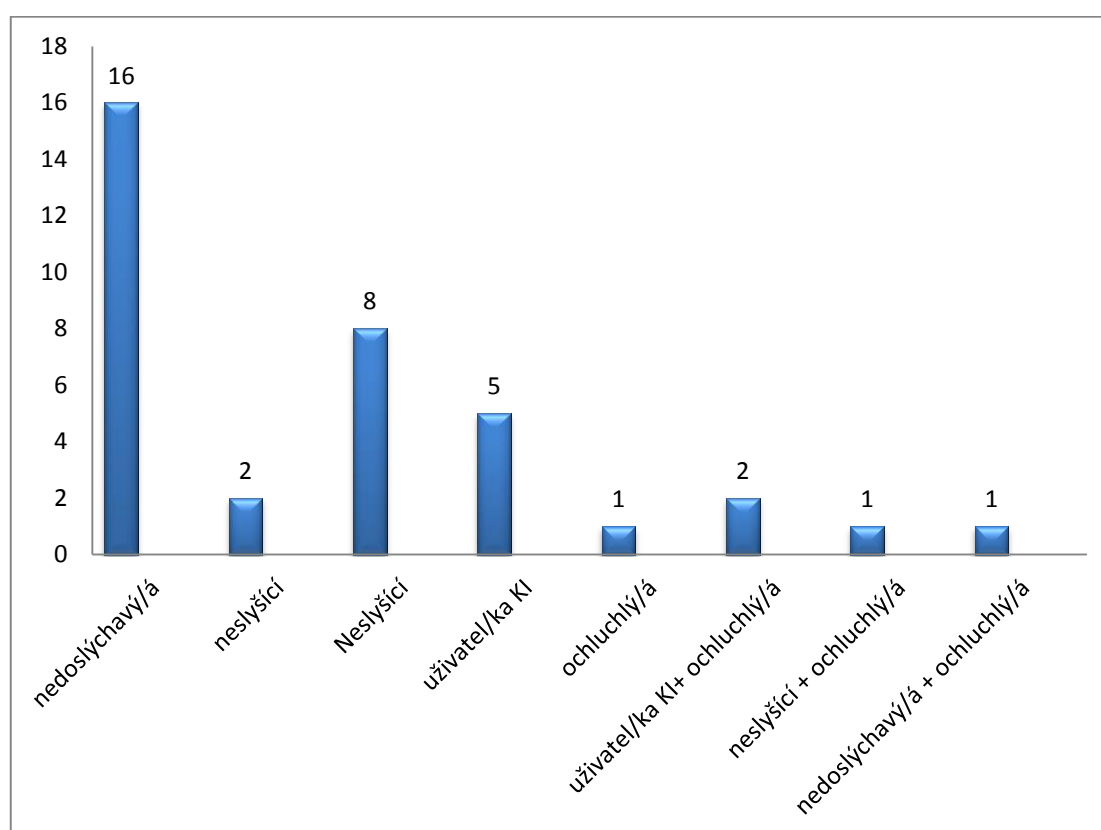
Graf č. 2

Nejpočetněji byla zastoupena věková skupina 26-36 let – celkem ji tvořilo 18 osob, tedy 50%. Na druhém místě byla skupina v rozmezí 15-25 lety – 9 osob (25%). Následovala věková skupina 48-58 let – celkem 5 respondentů (14%). Rozmezí 37-47 let bylo zastoupeno 3 respondenty (8%) a poslední věkovou skupinu 59 a více let představoval 1 respondent (3%).

Položka č. 3: otázka: Jste?

Graf č. 3

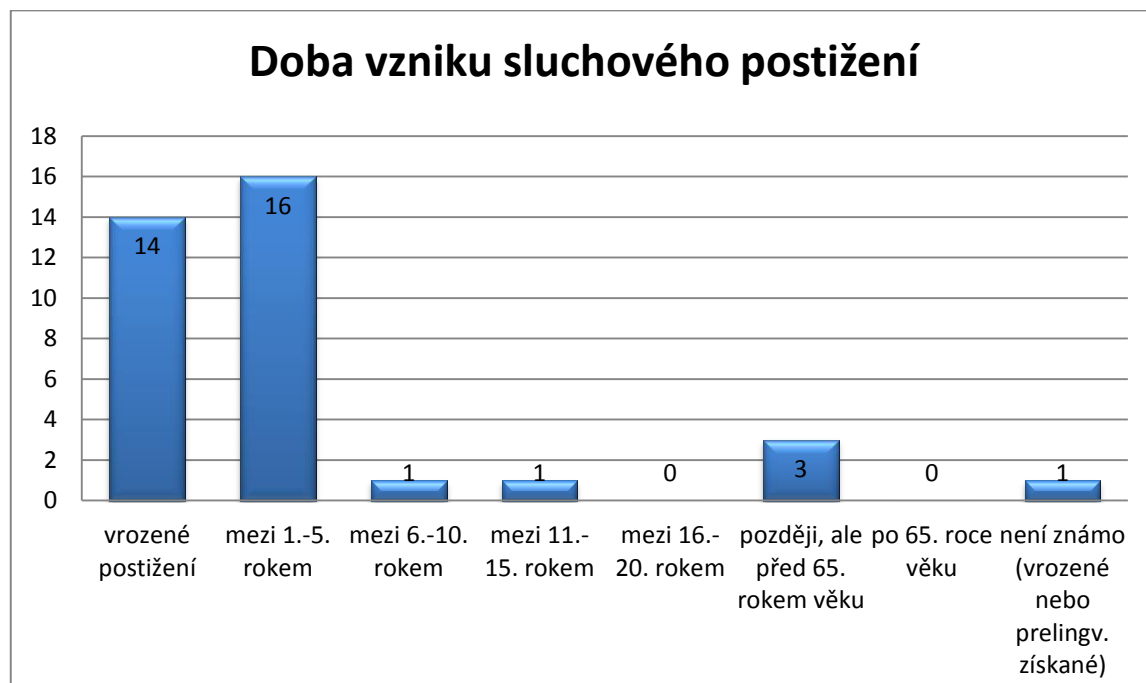
U této položky celkem čtyři respondenti vybrali více možných variant odpovědi (32 respondentů vybralo tedy po jedné z nabízených možností). Ve dvou případech se objevila možnost uživatel/ka kochleárního implantátu³⁸ a ochluchlý/á. Po jednom respondentovi byly následně zvoleny tyto dvě možnosti: neslyšící a ochluchlý/á a nedoslýchavý/á a ochluchlý/á. Ačkoli se většina respondentů řadí do jedné hlavní kategorie, je zajímavé zjištění, že část osob nemá přesně vyhraněný názor na to, do jaké skupiny spadá. 8 respondentů se považuje za členy komunity Neslyšících.

³⁸ Pro potřeby grafů byl termín uživatel/ka kochleárního implantátu zkrácen na uživatel/ka KI.

Položka č. 4: otázka: V kolika letech se u Vás toto postižení projevilo?

Graf č. 4

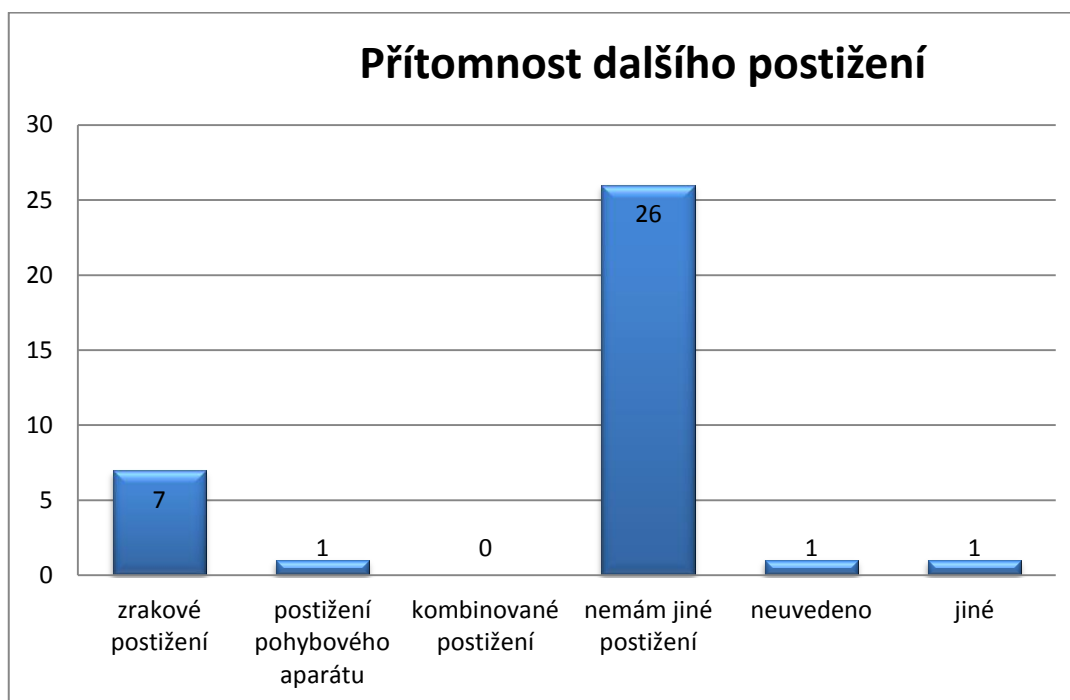

Z hlediska doby vzniku postižení byla zastoupena věková kategorie udávající dobu vzniku postižení mezi 1-5. rokem života. Považuji toto zjištění za poměrně zajímavé, dotazník už se nicméně neptal, proč k tomuto postižení došlo. Je také možné, že respondenti udávali dobu diagnostického momentu postižení – tedy okamžik, kdy bylo „oficiálně“ potvrzeno, že je přítomno sluchové (pravděpodobně vrozené) postižení. V tomto případě by udaný časový horizont byl patrně způsoben posunem stanovení definitivní diagnózy. Druhou možností u této věkové kategorie jsou úrazy a nemoci, které se často vyskytují u dětí právě v raném věku – např. meningitida.

Věková hranice 65 let je nastavena záměrně. V odborných publikacích se uvádí, že stařecká nedoslýchavost (presbyakuzie) vzniká nejčastěji právě po 65. roce věku. Počet lidí trpících presbyakúzií přitom tvoří ve statistikách významné procento osob s postižením sluchu (srovnání např. Hrubý, 1997).

Položka č. 5: otázka: Máte ještě nějaký další druh postižení (mimo vaše sluchové postižení)?

Graf č. 5

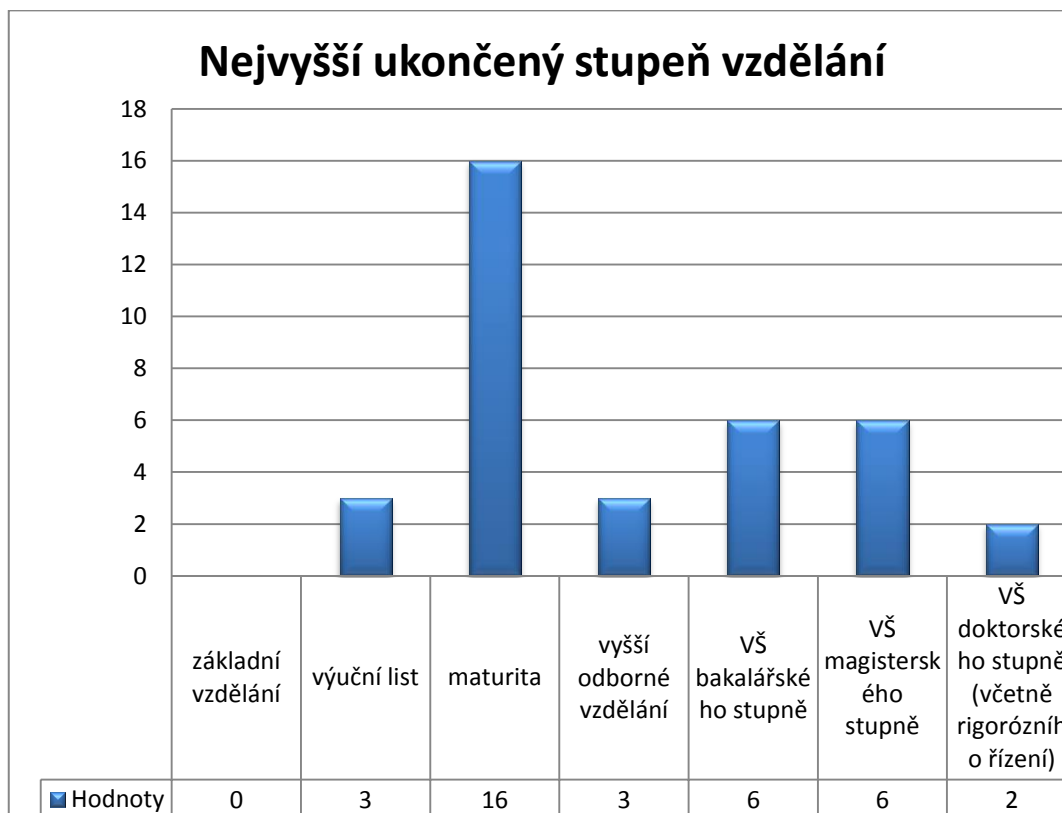

U této položky respondenti v několika případech nevěděli, kam své postižení zařadit. Objevovaly se např. otázky typu: „*Patří mírná krátkozrakost do zrakového postižení?*“ apod. V těchto případech jsem při vyhodnocení volila zařazení mezi zrakové postižení. Je věcí názoru, zda dnes běžné a velmi dobře korigovatelné mírné ztráty zraku jsou v rovině společenské chápány jako postižení samo o sobě. Vzhledem k tomu, že předpokládám pravděpodobnost využití kompenzační pomůcky, rozhodla jsem se tyto „mírné zrakové vady“ zanechat v rovině zrakového postižení – kam je vlastně sami respondenti řadili, pouze si nebyli jisti, zda to tak má být.

Jeden respondent na tuto otázku neodpověděl a v jednom případě se objevila možnost „jiné“ – zde byl popsán výčet dalších typů postižení: „...*astma, alergie, zraková vada.*“

Položka č. 6: otázka: Jaký je nejvyšší ukončený stupeň vašeho vzdělání?

Graf č. 6

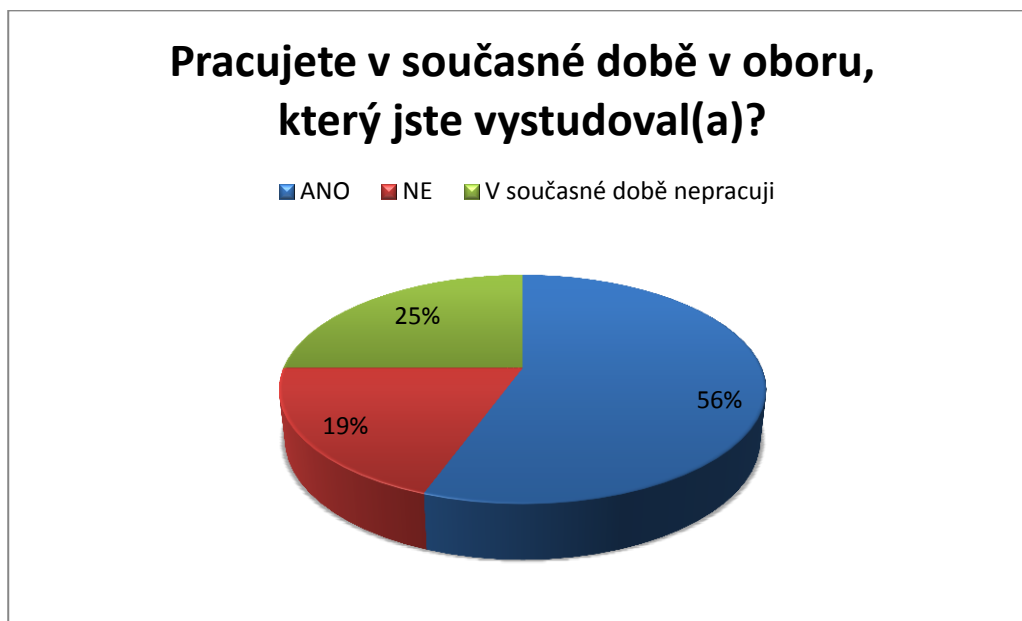

Nejvyšší ukončený stupeň vzdělání poukazuje na zvyšující se tendenci o dosažení vyššího vzdělání u osob se sluchovým postižením. Je ale možné, že získaná data by byla jiná v případě absence měření na akademické – tedy vysokoškolské – půdě, což je jedno z míst, kde výzkum probíhal. Jistá obecná snaha sluchově postižených osob dosáhnout vyššího vzdělání, než je absolvování středního odborného učiliště, je však v praxi patrná.³⁹

³⁹ Před rokem 1989 byl zisk výučního listu pro mnoho osob se sluchovým postižením konečným cílem jejich vzdělání. Existovaly pouze dvě střední školy, které nabízely maturitu – z toho jedna na Slovensku. (srov. např. Hradilová, 2011)

Položka č. 7: otázka: Pracujete v současné době v oboru, který jste vystudoval(a)?

Graf č. 7

Tato položka se řadí k první výzkumné podotázce. Úkolem bylo zjistit, zda osoby s postižením sluchu, které jsou v současné době zaměstnaní, pracují v oboru, který primárně vystudovali. K tomu více než polovina respondentů (56%) tj. 20 osob uvedla, že pracuje v oboru, který primárně vystudovala. 19% tj. 7 osob naopak uvedlo, že pracuje v jiném oboru a 9 respondentů (25%) udalo, že v současné době nepracuje. Vzhledem k rozsahu a struktuře diplomové práce již dotazník nezjišťoval, proč tomu tak je. Nicméně v kontextu získaných dat lze konstatovat, že část respondentů stále studuje.

Položka č. 8: otázka: Absolvoval(a) jste nějaký rekvalifikační kurz?

Graf č. 8

Celkem 24 (67%) respondentů neabsolvovalo žádný rekvalifikační kurz. Naopak 12 osob (33%) absolvovalo v některých případech i více rekvalifikačních kurzů (zpravidla dva). V porovnání s předchozí otázkou, kdy 56% respondentů uvedlo, že pracují v oboru, který vystudovali, je tento výsledek ukazatelem, že většina respondentů neměla potřebu dalšího vzdělávání pomocí rekvalifikačních kurzů. Na následující dvě položky odpovídali pouze ti respondenti, kteří se zúčastnili nějakého rekvalifikačního kurzu.

Položka č. 9: otázka: Jaký rekvalifikační kurz jste absolvoval(a)?

Tato položka navazovala na otázku č. 8 – celkem na ni tedy odpovědělo 11 respondentů. Jeden respondent sice uvedl, že absolvoval rekvalifikační kurz, ale již neuvedl jaký. Objevily se tyto rekvalifikační kurzy (odpovědi jsou uvedeny tak, jak je uváděli sami respondenti):

1. podvojně účetnictví,
2. knihovnický, redaktorský, asistent manažera,
3. masérský kurz – tato možnost se objevila dvakrát,
4. Adobe Photoshop, PC,
5. European Computer Driving Licence (ECDL) a další webové kurzy,
6. tkalcovství, košíkářství,
7. PC obsluha s hlasovým výstupem,

8. kurzy znakového jazyka, kurz psychologie,
9. kadeřnické práce,
10. práce na pc.

Někteří dotazovaní absolvovali více rekvalifikačních kurzů. Mezi udávané kombinace více kurzů patří tyto:

- tkalcovství a košíkářství,
- větší množství počítačových kurzů
- kurz znakového jazyka a kurz psychologie
- knihovnický, redaktorský a manažerský kurz

Z výčtu lze usuzovat, že mezi rozšířené kurzy patří zejména takové, které jsou zaměřeny na počítače. Následující položka zjišťovala, zda respondenti při svém výběru kurzu cílili na modifikovaný kurz pro sluchově postižené.

Položka č. 10: otázka: Absolvoval(a) jste rekvalifikační kurz pro sluchově postižené?

Graf č. 9

Na tuto položku odpovědělo celkem 24 respondentů, což v kontrastu s předchozí otázkou neodpovídá celkovému počtu 12 osob, které udaly absolvování nějakého rekvalifikačního kurzu. Je možné, že část dotazovaných se rozhodla na otázku odpovědět i přesto, že primárně byla určena pro ty respondenty, kteří nějaký kurz absolvovali. Ve výsledku tedy vyhodnocením této položky získáváme nepřesná data. Lze ale konstatovat, že pouze 5 respondentů (21%) se zúčastnilo kurzu určeného přímo pro sluchově postižené. Jedna z dotazovaných připsala ke své odpovědi toto: „... *měli jsme k dispozici*

tlumočníka, pouze na teoretickou výuku, nikoliv na praxi. Absolvovali jsme to dohromady se slyšícími – jen dvě neslyšící.“ Jednalo se o kurz kadeřnických prací. Z odpovědí lze usuzovat, že rozšířenost rekvalifikačních kurzů pro sluchově postižené není příliš velká.

Položka č. 11: otázka: Jaký rekvalifikační kurz pro sluchově postižené jste absolvoval(a)?

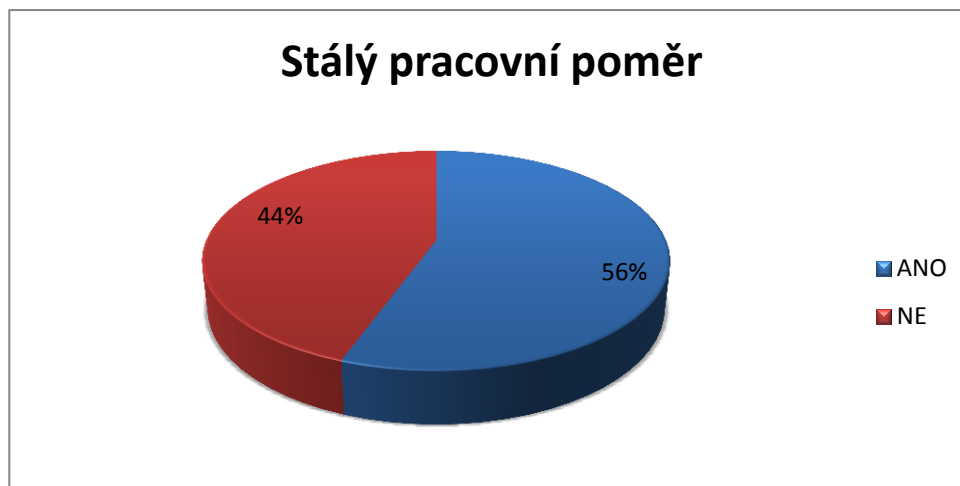
Objevily se tyto odpovědi:

1. kadeřnické práce,
2. redaktorský,
3. kurz projektu Leonardo ve FRPSP, ⁴⁰
4. počítačový kurz a Adobe Photoshop,
5. grafické programy.

Pokud jde o kurzy určené primárně pro sluchově postižené osoby, i zde převládají počítačové kurzy. Práce s počítači je pro sluchově postižené z hlediska dobré dostupnosti a relativně nízké bariérovosti ideální.

Položka č. 12: otázka: Jste v současné době zaměstnán(a) ve stálém pracovním poměru?

Graf č. 10

20 respondentů (56%) je v současnosti zaměstnán(a) ve stálém pracovním poměru. V následující položce bude rozebráno, o jaký pracovní poměr jde a v položce č. 16 bude

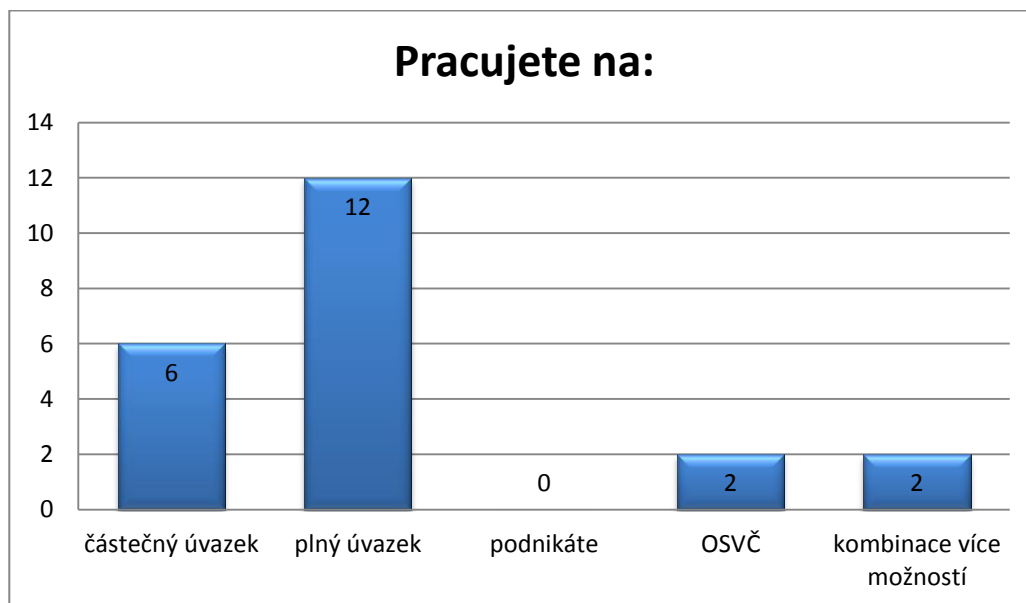
⁴⁰ FRPSP – Federace rodičů a přátel sluchově postižených sídlící v Praze

vyhodnoceno, kde respondenti pracují (v soukromé sféře, ve státní sféře nebo v nestátním neziskovém sektoru).

16 osob (44%) v současné době není zaměstnáno ve stálém pracovním poměru. Opět je možné, že část osob studuje, přesto je číslo poměrně velké.

Položka č. 13: otázka: Pracujete na:

Graf č. 11

Celkový počet respondentů, kteří tuto položku zodpověděli, je 22, což je v rozporu s předchozí otázkou č. 12. V konečném součtu však hraje roli fakt, že dva respondenti zvolili u nabídky položku „kombinace více možností“ a následně zaškrtnuli dvě varianty – v jednom případě se jednalo o kombinaci plného úvazku a OSVČ, v druhém případě šlo o částečný úvazek a OSVČ. Z výsledků je patrné, že zaměstnání na plný úvazek převládá.

Položka č. 14: otázka: Napište, v jakém oboru podnikáte.

Na tuto otázku odpověděli celkem dva respondenti, což nekoresponduje s odpověďmi u předchozí položky. Tento zdánlivý rozpor je způsobený tím, že respondenti, kteří se označili jako osoby samostatně výdělečně činné (dále jen OSVČ), udali výkon této činnosti jako podnikání. Objevily se tyto výčty činností:

1. cizí jazyk
2. restaurování uměleckořemeslných děl

Objevila se také tato odpověď: „Nepodnikám, a nikdy jsem nepodnikala, mám nedostačující vzdělání pro podnikání.“ Podnikatelské obory, kterým se respondenti věnovali, jsou z hlediska postižení sluchu poměrně zajímavé – zejména cizí jazyk.

Položka č. 15: otázka: Jak dlouho podnikáte?

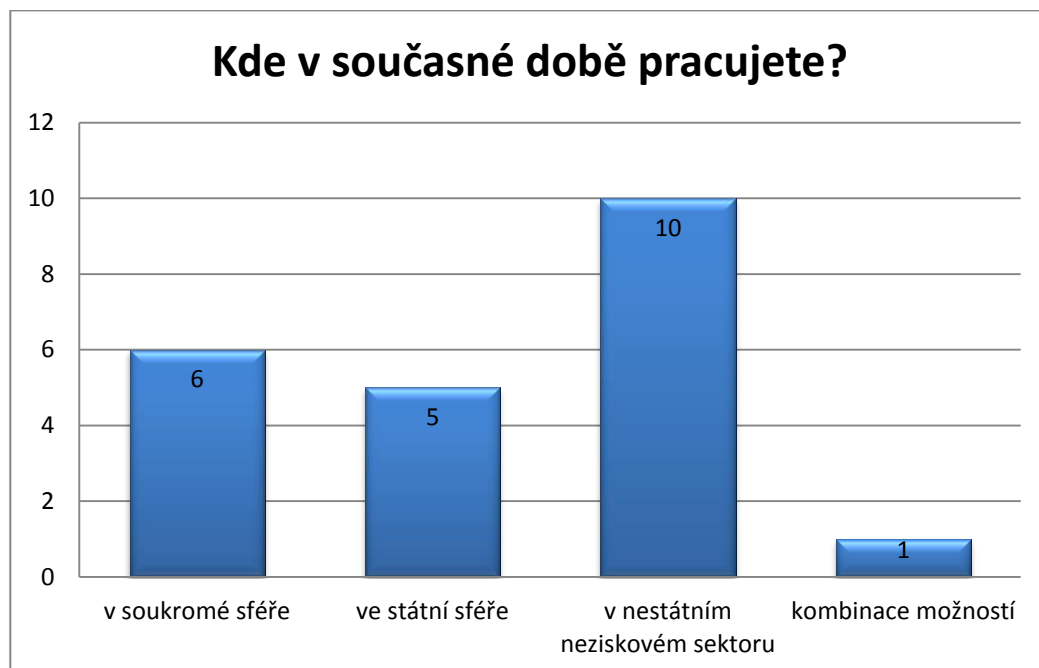
Graf č. 12

Tuto položku zodpověděli čtyři respondenti, což odpovídá součtu odpovědí z otázky č. 13 – respondenti zřejmě berou samostatně výdělečnou činnost a kombinaci možností (v tomto případě tedy OSVČ + plný úvazek a OSVČ + částečný úvazek) jako podnikání. Pokud by tomu tak skutečně bylo, tak dva respondenti u předchozí položky zapomněli či odmítli vyplnit odpověď. V součtu odpovědí se ovšem zdá, že samostatná činnost má u většiny respondentů poměrně dlouhé trvání – tři respondenti se věnují této činnosti déle než pět let.

Položka č. 16: otázka: kde v současné době pracujete?

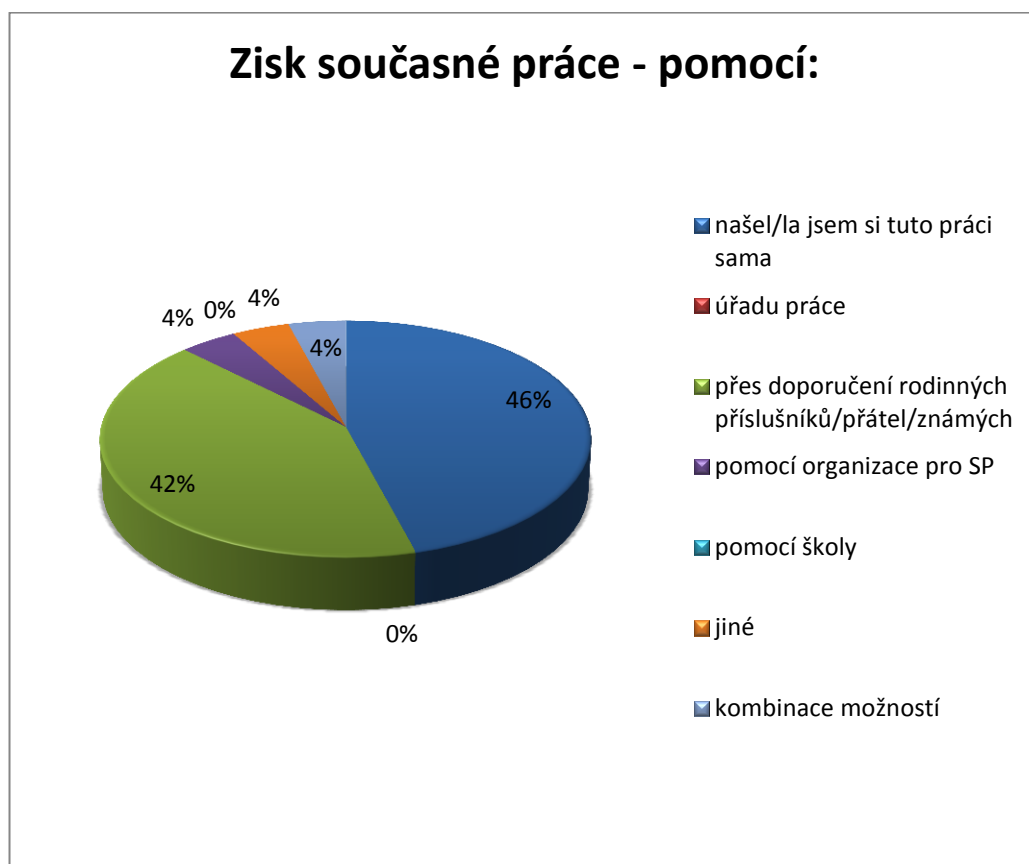
Graf č. 13

Na tuto položku odpovědělo celkem 22 respondentů, což je stejný číselný údaj jako u položky č. 13. Jeden z dotazovaných uvedl kombinaci možností a to státní sféru a nestátní neziskový sektor. Z odpovědí vyplývá, že nejvíce respondentů (10), pracuje v nestátním neziskovém sektoru a naopak nejméně respondentů (5) vykonává své zaměstnání ve státní sféře. Toto rozložení je poměrně zajímavé a mohlo by poukazovat na mírný trend zaměstnávání osob s postižením v neziskových oblastech.

Položka č. 17: otázka: Jakým způsobem jste si tuto práci zajistil(a)? Bylo to prostřednictvím:

Graf č. 14

Tato položka zkoumá druhou výzkumnou podotázku a jejím úkolem bylo ověřit, zda sluchově postižené osoby využívají při hledání zaměstnání podporu úřadu práce. Položku zodpovědělo celkem 24 respondentů, což je opět v rozporu s otázkou č. 12. Je diskutabilní, zda u dotazovaných k těmto rozporům dochází z důvodu omylu, nepozornosti či nepochopení otázky. V zhodnocení však tato položka vykazuje zajímavé výsledky. Např. možnost pomocí úřadu práce nezvolil ani jeden respondent, přičemž úřad práce by měl být primárně institucí, která s hledáním zaměstnání pomáhá. Naopak otázka naznačuje, že dochází k hledání práce na základě „známostí“ – 10 respondentů uvedlo, že si našlo současné zaměstnání přes doporučení rodinných příslušníků/přátel/známých. První místo zaujímá odpověď, že si respondenti našli práci sami, výsledek je v porovnání s doporučením rodinných příslušníků/přátel/známých ovšem poměrně těsný – rozdíl je pouze v jedné osobě. Práci si tedy našlo samo 11 respondentů.

Rovněž odpověď pomocí školy zůstala téměř na nulové hodnotě. Škola byla přítomna pouze v kombinaci možností, kdy jeden z dotazovaných odpověděl, že si našel práci pomocí rodinných příslušníků/přátel/známých a také pomocí školy. Z hlediska pomoci organizací pro sluchově postižené (např. APPN ⁴¹) při hledání práce vyplývá, že přes tuto službu našel práci pouze jeden respondent. Tento výsledek je vzhledem k současné pozici APPN na poli organizací, určených pro sluchově postižené, zajímavý.

Zde je samozřejmě podstatné, zda i ostatní osoby o tuto pomoc při hledání práce stály, či nikoli. Jedna respondentka uvedla možnost odpovědi jiné a dodala, že založila vlastní nestátní neziskovou organizaci.

Položka č. 18: otázka: Měnil(a) jste v tomto zaměstnání pracovní pozice?

Graf č. 15

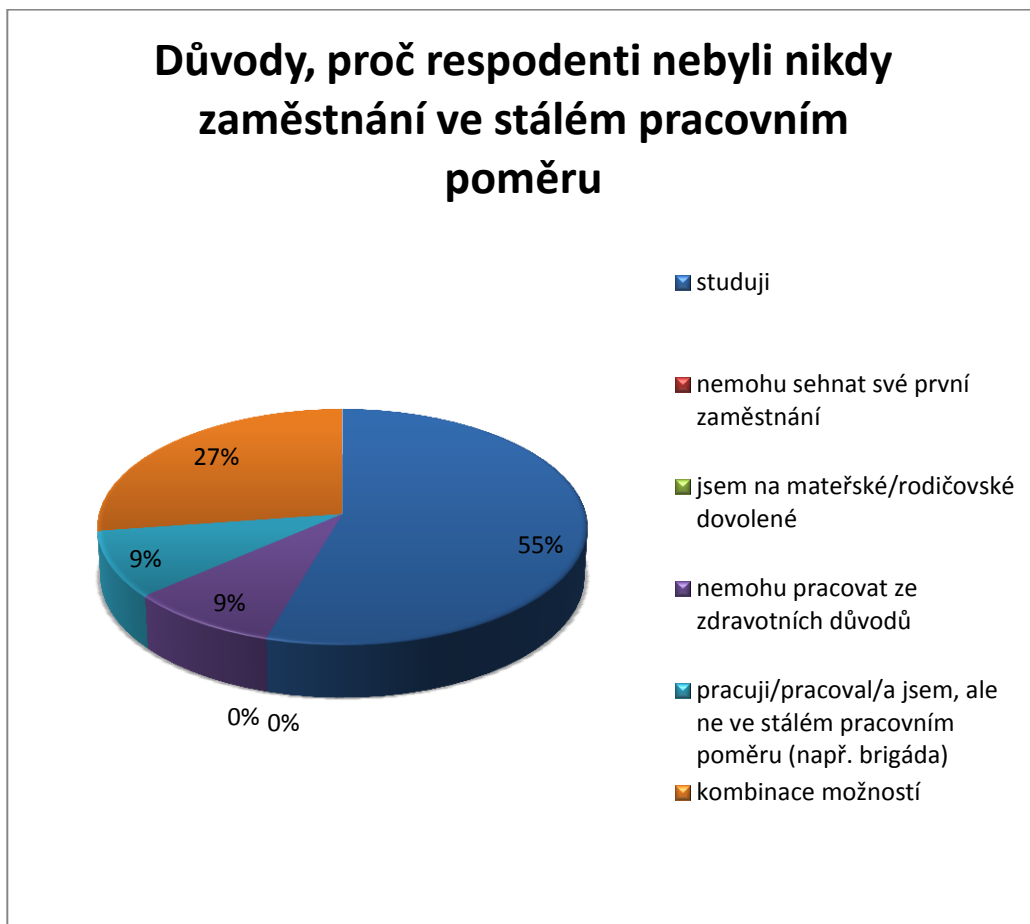

Otázku zodpovědělo celkem 24 respondentů, z čehož 18 (75%) uvedlo, že ve svém současném zaměstnání neměnili pracovní pozice. 6 dotázaných (25%) naopak pracovní pozice měnilo. Výzkum již nezjišťoval, o jakou změnu šlo (např. povýšení).

⁴¹ APPN, o.s. – Agentura pro neslyšící byla založena roku 2006 a vznikla jako: „... reakce na neuspokojivý stav zaměstnanosti a uplatnění na trhu práce neslyšících občanů v České republice. Hlavním cílem je aktivně působit na rozvoj zdravého a stabilního trhu práce a na zvýšení dostupnosti a kvality sociálních služeb pro neslyšící.“ Zdroj: APPN, o.s. [online]. 2013 [cit. 2013-04-22]. APPN, o.s. agentura pro neslyšící. Dostupný online z: <http://www.appn.cz/o-nas> Datum poslední aktualizace: není uvedeno.

Položka č. 19: otázka: Jaké jsou důvody toho, že jste **nikdy** nebyl(a) zaměstnán(a) ve stálém pracovním poměru? Můžete vybrat více možností.

Graf č. 16

Na položku č. 19 odpovědělo celkem 10 respondentů. Tato otázka je filtrovací a je určena primárně pouze pro ty respondenty, kteří nikdy nepracovali. Celkem 6 osob uvedlo, že nikdy nepracovalo z důvodu probíhajícího studia. Následující možnost – tedy důvod, že dotazovaní nemohou sehnat své první zaměstnání – uvedl jeden respondent, přičemž zvolil odpověď kombinace možností: studium a nemohu sehnat své první zaměstnání. Tato kombinace se celkem objevila dvakrát. Mateřskou/rodičovskou dovolenou neuvádí jako důvod nikdo z respondentů. Jednou se objevila odpověď, že dotyčný nemůže sehnat své první zaměstnání. Mimo stálý pracovní poměr (např. brigáda) pracuje v kontextu této otázky také jeden respondent. Poslední udanou odpovědí byla kombinace možností v tomto složení: studium a práce v nestálém poměru (např. brigáda).

Položka č. 20: otázka: Pokud nemáte zaměstnání – jakým způsobem se snažíte nebo budete snažit získat zaměstnání? Můžete uvést více možností.

Mezi možností odpovědí patří následující:

- pomocí specializovaných organizací pro sluchově postižené (např. APPN),
- pomocí inzerátů (např. na internetu),
- pomocí úřadu práce,
- pomocí rodiny a známých,
- pomocí školy,
- jiné – prosím uveďte

U této položky volili respondenti většinou kombinaci více možností. Pro přehlednost je tato položka vyhodnocena pomocí uvedeného rozpisu vyskytujících se kombinací odpovědí:

1. pomocí inzerátu (např. na internetu) + pomocí úřadu práce + pomocí rodiny a známých – tato kombinace se objevila dvakrát
2. pomocí specializovaných organizací pro sluchově postižené (např. APPN) + pomocí inzerátu (např. na internetu) + pomocí úřadu práce
3. pomocí inzerátu (např. na internetu) + pomocí rodiny a známých + pomocí školy – tato kombinace se objevila dvakrát
4. pomocí inzerátu (např. na internetu) + pomocí rodiny a známých + jiné: *sama chodím po obchodech, kinech a dalších místech a ptám se osobně na pracovní místo*”
5. pomocí inzerátu (např. na internetu) – samostatná odpověď, týkající se inzerátů, byla přítomna dvakrát
6. pomocí inzerátu (např. na internetu) + pomocí úřadu práce + pomocí školy – tato kombinace se objevila dvakrát
7. sama – respondentka zvolila možnost jiné
8. pomocí inzerátů (např. na internetu) + jiné: přes kolegy
9. pomocí rodiny a známých
10. pomocí úřadu práce + pomocí rodiny a známých
11. pomocí specializovaných organizací pro sluchově postižené (např. APPN) + pomocí inzerátů (např. na internetu) + pomocí rodiny a známých

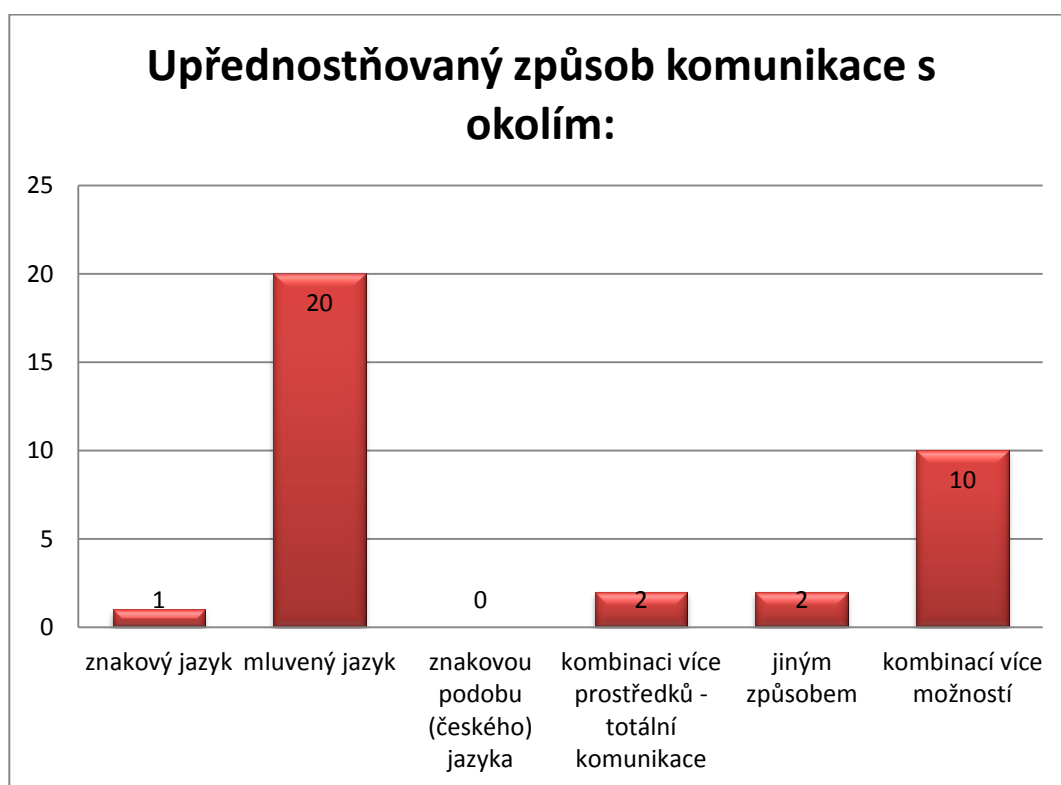
12. Jedna respondentka k otázce připsala toto: „*Po přestěhování jsem byla 3 roky nezaměstnána, nikdo nechtěl vzít post. člověka, potom jsem odešla do PID, ale pracuji jenom na DPP pro ASNEP.*“

Z odpovědí vyplývá, že velká většina respondentů využívá (nebo by využila) k hledání práce pomoc inzerátů a pomoc rodiny a známých. Naopak na pomoc úřadu práce by se spolehli pouze tři respondenti, což odpovídá domněnce z otázky č. 17, kde si práci pomocí úřadu práce nenašel ani jeden respondent.

Na tuto otázku odpovědělo celkem 16 respondentů, což odpovídá počtu osob z otázky č. 12 – tedy těch, kteří nejsou zaměstnaní ve stálém pracovním poměru.

Položka č. 21: otázka: Jaký způsob komunikace s okolím upřednostňujete?

Graf č. 17

Tato položka zkoumala třetí z výzkumných podotázek – úkolem bylo zjistit, zda prelingválně neslyšící osoby preferují v komunikaci se slyšící společností znakový jazyk (a tím i tlumočnické služby). Na otázku odpovědělo celkem 35 respondentů, jeden respondent na tuto položku neodpověděl. Z výsledků plyne, že nejvíce dotazovaných (20) upřednostňuje komunikaci pomocí mluveného jazyka. Možnost znakového jazyka (bez kombinace možností) se objevila pouze jednou. Pokud se ovšem zaměříme právě na

kombinaci možností, kterou zvolilo celkem 10 dotazovaných, tak se znakový jazyk objevuje pětkrát – spolu s mluveným jazykem. V jednom případě byla přítomna možnost této kombinace: znakový jazyk + mluvený jazyk + kombinace více prostředků. Poslední možnou kombinací, která se objevila celkem čtyřikrát, byla možnost mluveného jazyka a kombinace více prostředků. I tak je ale patrná převládající preference mluveného jazyka napříč všemi skupinami sluchově postižených (v kontextu s položkou č. 3). Znakovanou češtinu nepreferuje ani jeden respondent. Je možné, že pokud by ve výzkumu bylo zastoupeno více osob věkové kategorie nad padesát let, byla by vyšší i preference znakové češtiny. Tuto domněnku ale nemohu potvrdit. Možnost komunikace „jiným způsobem“ zvolili dva respondenti, již však neuvedli, jaký způsob mají na mysli.

Položka č. 22: otázka: Používáte některé z následujících kompenzačních pomůcek?

V nabídce odpovědí byly tyto možnosti:

- sluchadlo,
- indukční smyčka,
- přepis textu/zápis,
- tlumočník znakové češtiny,
- tlumočník českého znakového jazyka,
- dodržování zásad pro komunikaci se sluchově postiženou osobou (např. dobrá možnost odezírání, přiměřená vzdálenost apod.).⁴²

Odpovědi na tuto otázku opět obsahovaly větší množství kombinací možností, pro přehlednost jsou výsledky opět uvedeny v následujícím rozepsání:

1. sluchadlo + přepis textu/zápis + dodržování zásad pro komunikaci se sluchově postiženou osobou – tato možnost se objevila celkem čtyřikrát,
2. sluchadlo + indukční smyčka + přepis textu/zápis,
3. sluchadlo + indukční smyčka + dodržování zásad pro komunikaci se sluchově postiženou osobou – tato možnost se objevila celkem třikrát,
4. přepis textu/zápis + dodržování zásad pro komunikaci se sluchově postiženou osobou – tato možnost se objevila celkem třikrát,
5. tlumočník českého znakového jazyka – tato možnost se objevila celkem čtyřikrát,

---

⁴² Tato možnost se ve výčtu odpovědí objevuje v této zkrácené podobě: dodržování zásad pro komunikaci se sluchově postiženou osobou.

6. sluchadlo + tlumočnický český znakový jazyk + dodržování zásad pro komunikaci se sluchově postiženou osobou – tato možnost se objevila celkem dvakrát,
7. přepis textu/zápis,
8. sluchadlo – tato samostatná možnost se objevila celkem pětkrát,
9. dodržování zásad pro komunikaci se sluchově postiženou osobou – tato možnost se samostatně objevila celkem pětkrát,
10. sluchadlo + dodržování zásad pro komunikaci se sluchově postiženou osobou (např. dobrá možnost odezírání, přiměřená vzdálenost apod.) – tato možnost se objevila celkem pětkrát,
11. sluchadlo + přepis textu/zápis,
12. sluchadlo + indukční smyčka + přepis textu/zápis + dodržování zásad pro komunikaci se sluchově postiženou osobou,
13. sluchadlo + přepis textu/zápis + tlumočnický český znakový jazyk.

Z uvedených hodnot je patrné, že mnoho respondentů volí možnost využití sluchadla a zásad komunikace se sluchově postiženým člověkem. Naopak přepis textu/zápis, indukční smyčka a tlumočnický znakový jazyk bývají využívány méně. Konkrétně u výsledků tlumočnicků ale hraje svou roli fakt, že pouze deset respondentů se označilo za N/neslyšící, převládal počet nedoslýchavých. Ve shodě s otázkou č. 22 nikdo nevyužívá tlumočnický znakový češtinu (tzv. transliterátora).

Položka č. 23: otázka: Využíváte služeb tlumočnických?

Graf č. 18

Z celkového počtu 36 respondentů využívá služeb tlumočníka 9 (24%) osob. Naopak převládá počet dotázaných, kteří tlumočníka nevyužívají – je jich 27 (75%). Následující, poslední, položka dotazníku zjišťovala, jak často ti respondenti, kteří tlumočníka preferují, jeho služeb využívají.

Položka č. 24: otázka: Využíváte služeb tlumočníka pravidelně (např. při návštěvách lékaře, při jednání na úřadech) nebo spíše ojediněle (např. kulturní akce, nečekané události apod.)?

Graf č. 19

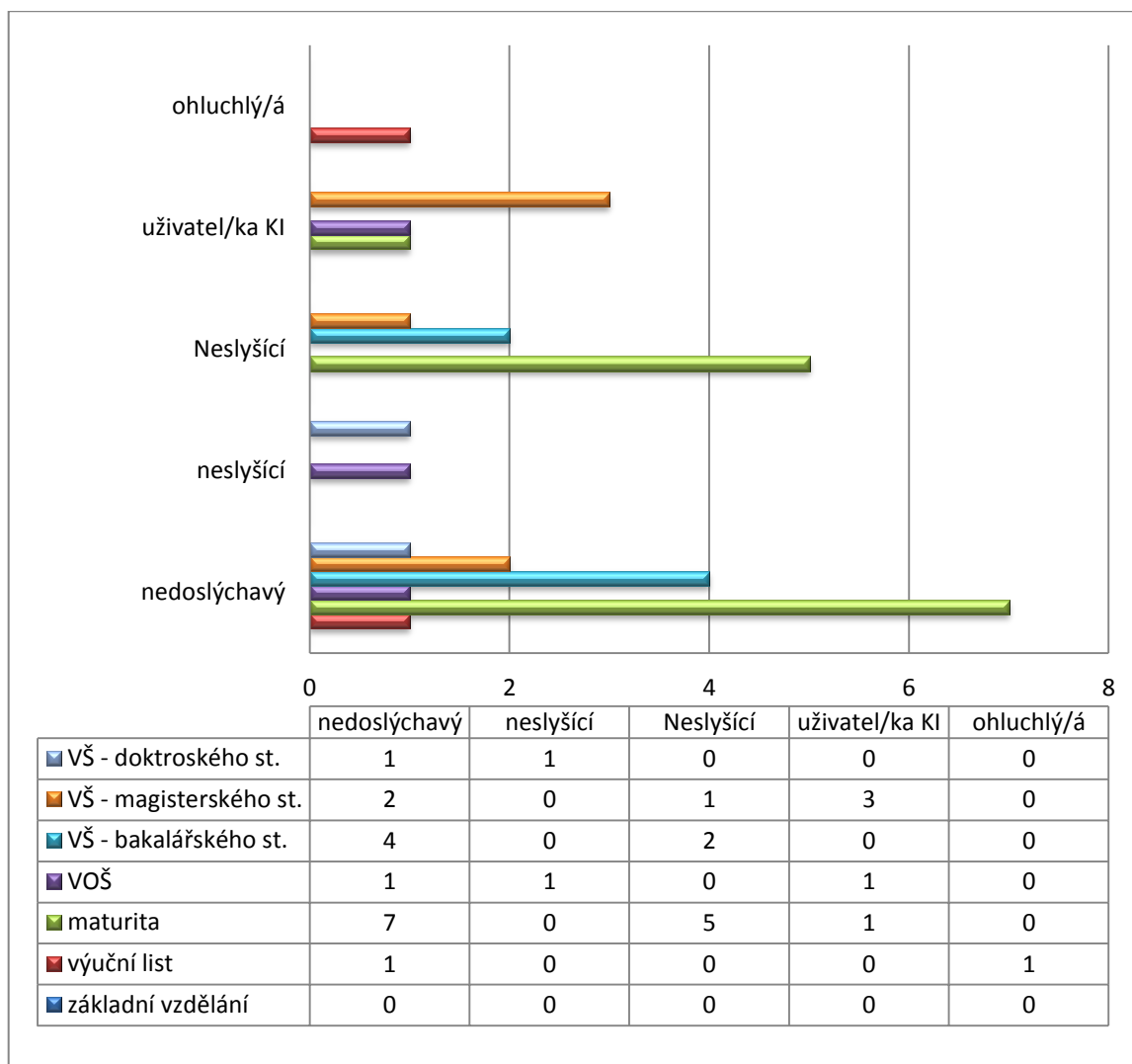
Tato a předcházející položka zkoumaly čtvrtou z výzkumných podotázek, jejichž úkolem bylo zjistit, zda uživatelé znakového jazyka (a tím i tlumočníků znakového jazyka) využívají služeb tlumočení pravidelně nebo nepravidelně. Všech 9 respondentů, kteří využívají služeb tlumočníka, si ho objednává nepravidelně. Žádný z dotazovaných nevyužívá tlumočníka pravidelně, tzn. při vyřizování běžných denních záležitostí či k jiným každodenním úkonům. Tento výsledek může vyplývat z nedostatečného počtu tlumočníků, z nutnosti objednávat tlumočníka několik dní před plánovanou akcí či z opakujícího se problematického financování tlumočnických služeb.⁴³ Jeden respondent ke své odpovědi připsal, že tlumočníka využívá u soudu. 100% nepravidelnost u této

⁴³ Centrum pro zprostředkování tlumočnicků pro neslyšící (<http://www.cztn.cz/>) se často, podobně jako jiné organizace, získávají dotace od MPSV ČR, potýká s problematikou financování. Z tohoto důvodu dochází – v případě finančních obtíží – k určitému omezení poskytovaných tlumočnických služeb a k omezení provozu organizace.

položky je poměrně překvapujícím výsledkem, vezmeme-li v potaz možnost využití on-line nonstop tlumočení, které poskytuje organizace APPN, o.s.⁴⁴

Kombinace položek č. 3 a 6: výzkumná podotázka: Souvisí nejvyšší dosažená míra vzdělání s typem a rozsahem sluchového postižení?

Graf č. 20

Tato položka⁴⁵ zkoumala pátou z výzkumných podotázek. Úkolem bylo zjistit, zda souvisí nejvyšší dosažená míra vzdělání s typem a rozsahem sluchového postižení. V uvedeném grafu je znázorněna odpověď 32 respondentů. 4 respondenti odpověděli na

⁴⁴ <http://www.appn.cz/tlumocnicka-sluzba-online> Služba on-line tlumočení nonstop byla spuštěna v prosinci 2011.

⁴⁵ Pro potřeby grafu byly možnosti vyšší odborná škola, vysokoškolské studium bakalářského, magisterského a doktorského stupně zkráceny.

položku č. 3 (Jste?) kombinací více možností. Z důvodu přehlednosti nejsou jejich odpovědi ohledně vzdělání zaneseny do grafu, ale rozepsány níže:

- uživatel/ka kochleárního implantátu + ochluchlý/á – výuční list,
- uživatel/ka kochleárního implantátu + ochluchlý/á – výuční list,
- nedoslýchavý/á + ochluchlý/á – maturita,
- neslyšící+ ochluchlý – maturita.

Součtem odpovědí dostáváme konečné číslo 36 respondentů. Při pohledu na tabulku je patrné, že největší zastoupení všech typů vzdělání obsahuje skupina nedoslýchavých respondentů, u nichž zároveň převládá maturitní a vysokoškolské bakalářské vzdělání. Magisterský stupeň naopak převládá u uživatelů kochleárního implantátu. Zajímavým poznatkem by bylo zjištění, kdy absolventi magisterského studia kochleární implantát obdrželi. Dotazník již tuto skutečnost vzhledem k rozsahu práce nezjišťoval.

Z uvedených hodnot je možnost vyčíst, že dochází ke zvyšování dosaženého vzdělání i u Neslyšících, což je zajímavá informace vzhledem k preferenci znakového jazyka v komunikaci. Existuje zde možnost, že Neslyšící studují primárně obory pro ně určené (např. Čeština v komunikaci neslyšících na FF UK), a/nebo v hojně míře využívají tlumočnicka znakového jazyka.⁴⁶ I bez těchto skutečností je zřejmé, že během vysokoškolského studia jsou na Neslyšící kladeny vysoké požadavky ohledně znalosti českého jazyka. Pokud tedy Neslyšící vysokoškolské studium úspěšně absolvovali (dotazník zjišťoval pouze míru nejvyššího ukončeného vzdělání), značí to jejich zvyšující se kompetenci v českém jazyce (o této problematice se zmiňuje kapitola 3.1). Pro tvorbu závaznějších závěrů by však vzorek Neslyšících respondentů musel být větší.

Z výsledků je dále patrná spíše klesající tendence z hlediska zisku výučních listů či dokonce základního vzdělání.⁴⁷ Absolvování učiliště se objevilo pouze třikrát, samostatné zastoupení základního vzdělání dosahuje nulové hodnoty. V celkovém

---

⁴⁶ Z hlediska vysokoškolského vzdělání poskytuje velmi dobrý servis např. Středisko Teiresiás na Masarykově univerzitě v Brně, které funguje v rámci celouniverzitního procesu tak, aby každý student se specifickými nároky mohl obdržet takové kompenzační mechanismy, které mu usnadňují jeho studium. Situace v poskytování těchto služeb se na různých vysokých školách v ČR liší.

⁴⁷ Změna této situace je dobře patrná v porovnání se situací před rokem 1989, kdy sluchově postižení studenti absolvovali hlavně odborná učiliště, zisk středoškolského vzdělání s maturitou byl možný pouze na dvou školách v celém Československu a tyto školy byly určeny pouze pro nedoslýchavé studenty s lehčím typem postižení.

zhodnocení převládá úplné středoškolské vzdělání zakončené maturitní zkouškou, kterého dosáhlo celkem 16 respondentů, z nichž 7 bylo nedoslýchavých, 5 Neslyšících, 1 uživatel/ka kochleárního implantátu a 3 respondenti v kombinaci možností. Dosažení vyššího odborného vzdělání bylo zastoupeno třemi respondenty, z nichž byl jeden neslyšící. Ve skupině Neslyšících v současné době chybí početnější zastoupení magisterského a doktorského vysokoškolského vzdělání. Dá se však předpokládat, že v souvislosti s nastoleným trendem se počet absolventů v těchto oblastech bude do budoucna spíše zvyšovat.

5 Diskuze k závěrům dotazníkového šetření

Provedené dotazníkové šetření navazuje na poznatky uvedené v teoretické části práce. Již během pilotního testování se ukázalo, že je třeba dotazník mírně upravit a vhodně formulovat použité otázky (např. kvůli problematické znalosti odborných termínů Neslyšícími atd.). Celkové sestavení dotazníku se snažilo zohlednit potřeby všech skupin sluchově postižených (v tomto případě neslyšících, Neslyšících, nedoslýchavých, ohluchlých a uživatelů kochleárního implantátu). Problematické byly z tohoto hlediska zejména položky č. 10, 13, 14, 17 a 21. Je otázkou, čím byla tato nejednotnost při vyplňování dotazníku způsobena. Nikdo z respondentů se v prostoru pro poznámky na konci dotazníku nezmínil, že by měl s jeho vyplňováním problémy, či že by pro něj otázky byly nesrozumitelné. Není proto možné posoudit, čím byla tato chybovost zapříčiněna.

Konečné zhodnocení proběhlého výzkumu poukázalo na tyto výsledky:

- Předpoklad č. 1 nebyl potvrzen, což značí, že převládá osob se sluchovým postižením, které v současné době pracují v oboru, který vystudovali. 56% (20) respondentů, kteří jsou v současné době zaměstnáni ve stálém pracovním poměru, uvedlo, že pracují v oboru, který vystudovali. Opak, tedy že nepracují v oboru, který vystudovali, uvedlo 19% (7) respondentů. Tento předpoklad vycházel z informací od sluchově postižených osob, které uvádějí, že mají problém sehnat zaměstnání odpovídající jejich kvalifikaci a vystudovanému oboru. Zajímavé proto je, že se předpoklad nepotvrdil. V dotazníku šlo o položku č. 7.
- Předpoklad č. 2 byl potvrzen, což znamená, že osoby se sluchovým postižením nevyužívají při hledání zaměstnání podporu úřadu práce. Pomocí úřadu práce si nenašel zaměstnání ani jeden z respondentů, kteří tuto položku zodpověděli. Pomocí organizace pro sluchově postižené si našel práci pouze jeden respondent, tato odpověď navíc byla v kombinaci s další možností. Tento výsledek přináší poměrně negativní a překvapivé hodnocení vzhledem k faktu, že např. organizace APPN se na zaměstnávání sluchově postižených přímo specializuje a klade si za cíl působit na trh práce a sociální služby určené pro neslyšící (viz. s. 43). Negativní nastavení tohoto předpokladu vycházelo ze subjektivně

získaných informací týkajících se problematiky zaměstnávání osob se sluchovým postižením. V dotazníku šlo o položku č. 17.

- Předpoklad č. 3 nebyl potvrzen, což znamená, že i v komunikaci těžce prelingválně sluchově postižených až neslyšících osob (včetně osob s vrozeným sluchovým postižením) převládá využití českého jazyka v mluvené formě. Nepotvrdila se tak úvaha, že osoby s těžkým prelingválním sluchovým postižením využívají ve styku s majoritní společností převážně znakový jazyk. V dotazníku preferenci mluveného jazyka uvedlo celkem 20 respondentů, tedy více než polovina z celkového počtu 30 respondentů, kteří udávají, že mají vrozené nebo prelingvální sluchové postižení (dobu vzniku postižení zjišťovala položka č. 3). Zajímavostí je, že z celého výzkumného vzorku preferuje čistě znakový jazyk pouze jeden respondent. Další preference znakového jazyka se objevily v souvislosti s kombinací více odpovědí, z čehož lze usoudit, že osoba, která preferuje znakový jazyk, se snaží v komunikaci s majoritní společností přizpůsobit svému okolí. Preferenci komunikační formy zjišťovala položka č. 21.
- Předpoklad č. 4 nebyl potvrzen, to znamená, že sluchově postižené osoby, které preferují v komunikaci tlumočnicka znakového jazyka, tuto službu nevyužívají pravidelně. V dotazníku to uvedlo 9 respondentů (tedy 100%). Z hlediska existence on-line tlumočení jde o zajímavý poznatek. Tento předpoklad primárně navazoval na předpoklad č. 3, který se však nepotvrdil a přinesl zajímavý výsledek z hlediska volby komunikace se slyšící společností. Šlo o výzkumné položky č. 23 a 24.
- Předpoklad č. 5 nebyl potvrzen, což naznačuje, že míra a rozsah postižení sluchu nesouvisí s nejvyšším dosaženým vzděláním. Ačkoli největší procentuální zastoupení měly v celém výzkumném šetření osoby nedoslýchavé, součet dosaženého vzdělání u skupin neslyšících a Neslyšících vykazuje vysoké hodnoty ohledně studia vysoké školy, v případě neslyšících se pak objevuje absolvování doktorského studia. Vyhodnocení této položky tvoří v dotazníku kombinace otázek č. 3 a 6.

Celé výzkumné šetření se pokusilo zmapovat komplexní poznatky o realitě života sluchově postižených. Zvláštní důraz byl kladen na výzkum kvalifikace, zaměstnanosti,

pracovní problematiky této sociální skupiny respondentů a komunikace. Z celkového zhodnocení proběhlého šetření je možné vyvodit zvyšující se tendenci sluchově postižených získat vyšší vzdělání a pracovní uplatnění v oboru, který vystudovali. Převládá úplné středoškolské vzdělání s maturitní zkouškou – má ho 16 osob. Vysokoškolského vzdělání různého stupně dosáhlo celkem 14 respondentů, přičemž část respondentů stále studuje. Lze tedy soudit, že se počet absolventů vysokých škol se sluchovým postižením bude ještě zvyšovat, což se jeví být v souladu s nynějším trendem. Rovněž nelze potvrdit předpoklad, že míra sluchového postižení souvisí s nejvyšším dosaženým vzděláním v tom smyslu, že osoby neslyšící nebo prelingválně těžce sluchově postižené dosahují nižšího vzdělání než osoby nedoslýchavé, s kochleárním implantátem či postlingválně sluchově postižené. Výsledky výzkumu napovídají, že trendem je v současné době dosažení co možná nejvyššího vzdělání.

Více než polovina respondentů je v současné době zaměstnána ve stálém pracovním poměru. Pokud vezmeme v úvahu již zmíněné respondenty-studenty (celkem šlo o 6 osob), tak toto číslo představuje dobrý výsledek. Toto zjištění poukazuje na spíše kladnou situaci sluchově postižených na trhu práce. Při interpretaci tohoto zjištění je samozřejmě nutné brát v potaz velikost zkoumaného vzorku respondentů.

Z hlediska pracovní problematiky, na kterou byl dotazník primárně zaměřen, přinesly výsledky poměrně kladné zhodnocení. Z respondentů, kteří nikdy nepracovali (položka č. 19, celkem deset odpovědí), je šest studentů a jeden respondent uvedl, že nemůže získat své první zaměstnání, k čemuž dodal, že ještě studuje. Zajímavé výsledky přineslo zjištění, že respondenti nespolehají při hledání svého zaměstnání na podporu úřadu práce. Dále pak ale ani na pomoc školy a organizací, které jsou k tomu primárně určeny (v tomto případě např. APPN). Naopak dávají přednost hledání práce pomocí „známostí“ – tedy vyhledávají pomoc rodinných příslušníků nebo přátel a známých – takto si zajistilo současné pracovní místo 42% respondentů. Výsledek nepřináší kladné hodnocení pro organizace a úřady práce, které by se pracovní problematikou (v tomto případě sluchově postižených) měly primárně zabývat.

Z hlediska preference komunikačního systému dávají respondenti zřetelně přednost mluvenému jazyku – a to i přesto, že třicet respondentů z celkového počtu třiceti šesti osob má vrozené nebo prelingvální sluchové postižení. Mluvený jazyk preferuje 20 respondentů. Nulové zastoupení má pak znakovaná čeština⁴⁸ a i přes

---

⁴⁸ Ke stejnému výsledku dospěl výzkum provedený ve zmíněné bakalářské práci v roce 2011.

přítomnost osmi Neslyšících je samostatná preference znakového jazyka zastoupena pouze jednou. V kombinaci s jinou možností komunikace byl znakový jazyk zmíněn celkem pětkrát. Vyhodnocení těchto položek poskytuje zajímavé výsledky už z toho důvodu, že zejména u Neslyšících by se dala předpokládat výraznější preference znakového jazyka. Výrazná převaha mluvené formy komunikace může poukazovat jednak na již zmíněnou snahu o co možná nejméně problematický transfer informací mezi sluchově postiženými a majoritní - slyšící – populací, ale v některých případech i na pozůstatky orálního vzdělávání. Toto by platilo zejména tam, kde nebyl ani v rodinách využíván znakový jazyk. Výsledek přitom nenaznačuje, že preference mluvené formy komunikace nutně znamená dobré ovládnutí českého jazyka.

V porovnání s výzkumem provedeným v autorčině bakalářské práci tento poukazuje na pozitivnější výsledky a přináší aktuálnější a rozsáhlejší informace (zejména) o profesním uplatnění sluchově postižených. Je pravděpodobné, že z hlediska sluchově postižených osob i nadále přetrvávají problémy v oblasti vzdělávání, pracovního uplatnění a komunikace. Pozitivní změnou je trend směřující k dosažení vyššího (zejména vysokoškolského) vzdělání. Z hlediska praktického doporučení je třeba zlepšit poskytování podpory sluchově postiženým uchazečům o zaměstnání a zvýšit důvěru ve služby poskytované úřady práce a organizacemi, které se touto oblastí dále zabývají. Celkové zhodnocení výzkumu je přehlednější v přiložených grafech.

ZÁVĚR

Předkládaná diplomová práce si klade za cíl ozřejmit komplexní poznatky o realitě života sluchově postižených. Zvláštní důraz byl kladen na výzkum kvalifikace, zaměstnanosti, pracovní problematiky této sociální skupiny respondentů a způsobu komunikace s majoritní (slyšící) společností. Údaje z této práce navazují na obhájenou bakalářskou práci z roku 2011. Při tvorbě těchto prací bylo v mnoha případech vycházeno z osobní zkušenosti člověka se sluchovým postižením. Informace uvedené v teoretické části práce byly doplněny dotazníkovým šetřením, jehož výsledky jsou podrobně popsány v části praktické. Teoretická část se zaměřuje na problematiku pojmu kvality života a na popis nejčastějších modelů hodnocení, které se v tomto odvětví v současné době používají. Další kapitoly poukázaly na vybrané životní oblasti při hodnocení kvality života sluchově postižených, přičemž tento výběr vycházel z Modelu kvality života využívaného pracovníky kanadské armády. Tento model byl pro svou dobrou objektivní zhodnotitelnost a poměrně stručnou popsátnost vybrán jako hlavní ukazatel pro zpracování této práce.

Výzkumné šetření stanovilo celkem pět předpokladů, z nichž čtyři byly vyvráceny a jeden potvrzen. Tento výsledek lze považovat za zajímavý a místy i znepokojivý – výzkum např. poukazuje na fakt, že sluchově postiženým osobám, které hledají či v nedávné době hledaly zaměstnání, nepřispěly úřady práce a/nebo organizace k tomu určené při hledání zaměstnání. Ukazuje se, že získání pracovního místa probíhá nejčastěji přes „známosti“ – tedy např. pomoc rodinných příslušníků či přátel a známých. Tento fakt může být pro mnoho osob diskriminační – např. pokud jde o jedince osamělé či s nedostatečným počtem odpovídajících sociálních kontaktů. Nezanedbatelným problémem je pak skutečnost, že úřady práce a další organizace, zabývající se pracovní problematikou, by měly být schopny poskytnout žadatelům o pracovní místo adekvátní pomoc v této oblasti bez ohledu na to, zda jde o postiženého či nepostiženého klienta. Je třeba zmínit, že pro získání plošně platných údajů by musel být vzorek respondentů větší.

V kladné rovině naopak výzkum poukázal na poměrně dobrou zaměstnanost osob s postižením sluchu a na zvyšující se vzdělávání těchto osob. Zajímavým poznatkem, který z výzkumu dále vyplynul, bylo zjištění, že u všech osob se sluchovým postižením (tedy i těch, u kterých došlo k postižení sluchu v prelingválním vývojovém období) převládá v komunikaci s majoritní – tedy slyšící – společností český jazyk. Za překvapivý lze považovat i fakt, že všichni respondenti, kteří využívají tlumočnicka

znakového jazyka i dnes, v době kdy je možné zvolit celodenní on-line tlumočení přes webovou kameru, využívají této služby nepravidelně (např. při návštěvách kulturních akcí, lékařů apod.).

Při zhodnocení všech uvedených poznatků lze konstatovat, že se cíle práce podařilo dosáhnout. Pro komplexní posouzení kvality života osob s postižením sluchu by však bylo třeba provedení rozsáhlejšího (plošného) výzkumného šetření, což prostor této práce neumožňoval. Popsané poznatky by měly pomoci ozřejmit současnou problematiku sluchového postižení všem zájemcům – zejména z řad slyšící veřejnosti. Naším přáním je, aby práce byla pro případné zájemce přínosná.

Seznam použitých pramenů

1. DVOŘÁČKOVÁ, Denisa. *Možnosti komunikace s postlingválně sluchově postiženými: diplomová práce*. Brno: Masarykova univerzita, 2008, 83 s. Vedoucí práce: Radka Horáková.
2. FREEMAN, Roger D., BOESE, Robert J. a CARBIN, Clifton F. *Tvé dítě neslyší?: průvodce pro všechny, kteří pečují o neslyšící děti*. Praha: Federace rodičů a přátel sluchově postižených, 1992, 359 s. ISBN neuvedeno.
3. HÁDKOVÁ, Kateřina. *Analýza využití kochleárních implantátů ve vzdělávání žáků a studentů s těžkým sluchovým postižením: habilitační práce*. Brno: Masarykova univerzita, 2012, 484 s.
4. HEŘMANOVÁ, Eva. *Koncepty, teorie a měření kvality života*. Praha : Sociologické nakladatelství Slon, 2012. 239 s. ISBN 978-80-7419-106-0.
5. HRADILOVÁ, Tereza. *Úskalí života sluchově postižených ve slyšící společnosti: bakalářská práce*. Praha: Univerzita Karlova, 2011, 87 s. Vedoucí práce: Kateřina Hádková.
6. HRUBÝ, Jaroslav. *Velký ilustrovaný průvodce neslyšících a nedoslýchavých po jejich vlastním osudu*. I. díl. 2. Rozšířené a přepracované vydání. Praha : Federace rodičů a přátel sluchově postižených, 1999. 396 s. ISBN 80-7216-096-6.
7. CHRÁSKA, Miroslav. *Metody pedagogického výzkumu*. Praha : Grada, 2007. 272 s. ISBN 978-80-247-1369-4.
8. KRAHULCOVÁ, Beáta. *Komunikace sluchově postižených*. 2. Vydání. Praha : Karolinum, 2002. 303 s. ISBN 80-246-0329-2.
9. KŘIVOHLAVÝ, Jaro, ŠOLCOVÁ, Iva a kol. *Kvalita života*. Kostelec nad Černými lesy : Institut zdravotní politiky a ekonomiky, 2004. 120 s. ISBN 80-86625-20-6.
10. KOUTSKÁ, Mariana. *Dramatická výchova jako determinanta vzájemných vztahů slyšících a neslyšících: diplomová práce*. Brno, Masarykova univerzita, 2010. 77 s. Vedoucí práce: Radka Horáková.
11. KULA, Luděk. *Kvalita života mladistvých a mladých dospělých: rigorózní práce*. Brno : Masarykova univerzita, 2006. 188 s.
12. MACUROVÁ, Alena. *Dějiny výzkumu znakového jazyka u nás a v zahraničí*. Praha : Česká komora tlumočnicků znakového jazyka, 2008. 77 s. ISBN 978-80-87153-05-5.

13. OKROUHLÍKOVÁ, Lenka, SLÁNSKÁ BÍMOVÁ, Petra. *Rysy přirozených jazyků - Český znakový jazyk jako přirozený jazyk, Lexikografie - Slovníky českého znakového jazyka*. Praha : Česká komora tlumočnicků znakového jazyka, 2008. 206 s. ISBN 978-80-87153-47-5.
14. ROSECKÁ, Kateřina. *Postoje společnosti k osobám s mentálním postižením: diplomová práce*. Brno : Masarykova univerzita, 2006. 79 s. Vedoucí práce: Barbora Bazalová.
15. STRNADOVÁ, Věra. *Jak se úspěšně vyrovnat s náhlou ztrátou sluchu I. díl*. [Praha?] : ASNEP, 2001. 165 s. ISBN 80-903035-2-8.
16. VYMLÁTILOVÁ, Eva. Problematika sluchových vad z hlediska klinické psychologie. S 463-488. IN: ŠKODOVÁ, Eva; JEDLIČKA, Ivan a kol. *Klinická logopedie*. 2. vydání. Praha : Portál, s.r.o., 2007. 616 s. ISBN 978-80-7367-340-6.

Internetové prameny

17. APPN, o.s. [online]. 2013 [cit. 2013-04-22]. APPN, o.s. agentura pro neslyšící. Dostupný online z: <http://www.appn.cz/o-nas> Datum poslední aktualizace: není uvedeno.
18. *Hovor pro neslyšící* [online]. 2013 [cit. 2013-04-27]. INSPO. Dostupný online z: http://www.helpnet.cz/data/articles/down_71674.pdf Datum poslední aktualizace: není uvedeno.
19. *Jazyk nejsou jen slova* [online]. 2009 [cit. 2013-04-27]. Ruce. Dostupný online z: <http://ruce.cz/clanky/998-jazyk-nejsou-jen-slova> Datum poslední aktualizace: není uvedeno.
20. *Naše řeč?* [online]. 1998 [cit. 2013-04-18]. Naše řeč. Dostupný online z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=7457> Datum poslední aktualizace: není uvedeno.
21. *Tlumočnická služba online*. [online]. 2013 [cit. 2013-04-18]. APPN, o.s. agentura pro neslyšící. Dostupný online z: <http://www.appn.cz/tlumocnicka-sluzba-online> Datum poslední aktualizace: není uvedeno.
22. *Transkript - profesionální přepis online* [online]. 2013 [cit. 2013-04-27]. INSPO. Dostupný online z: http://www.helpnet.cz/data/articles/down_71655.pdf Datum poslední aktualizace: není uvedeno.
23. *Screening sluchu u novorozenců v České republice vychází z 2. LF UK* [online]. 1998 [cit. 2013-04-18]. 2. LF UK. Dostupný online z:

<http://www.lf2.cuni.cz/Informace/2012/screening.htm>

.Datum poslední

aktualizace: není uvedeno

24. *Sčítání lidu, domů a bytů 2011* [online]. 2012 [cit. 2013-03-06]. Definitivní výsledky Sčítání lidu, domů a bytů 2011 – Česká republika a kraje – Mateřský jazyk. Dostupný online z: <http://vdb.czso.cz/sldbvo/#!stranka=podle-tematu&tu=30718&th=&v=&vo=null&vseuzemi=null&void=>. Datum poslední aktualizace: 06. 03. 2013.
25. *Agentka* [online]. 2013 [cit. 2013-04-30]. Zákon o zaměstnanosti. Dostupný online z: <http://www.agentka.cz/cz/zakony/zakon-o-zamestnanosti/6800272> Datum poslední aktualizace: není uvedeno.

Přednášková činnost

26. HÁDKOVÁ, K. *Vývoj speciálních metod výchovy a vyučování SP.* (přednáška) Praha, Pedagogická fakulta UK, dne 4. 3. 2010.

Necitované internetové odkazy:

- APPN, o.s. – tlumočnické služby. Dostupný online z: <http://www.appn.cz/tlumocnicka-sluzba-online>
- Centrum pro sprostředkování tlumočnicků pro neslyšící. Dostupný online z: <http://www.cztn.cz/>
- Česká komora tlumočnicků znakového jazyka – vzdělávání tlumočnicků. Dostupný online z: <http://www.cktjz.com/vzdelavani>

Seznam obrázků

- Obrázek 1 - Model kvality života pracovníků kanadské armády..... 15
- Obrázek 2 - Upravený model Kvality života pracovníků kanadské armády 16

Seznam grafů

Graf č. 1.....	40
Graf č. 2.....	40
Graf č. 3.....	41
Graf č. 4.....	42
Graf č. 5.....	43
Graf č. 6.....	44
Graf č. 7.....	45
Graf č. 8.....	46
Graf č. 9.....	47
Graf č. 10.....	48
Graf č. 11.....	49
Graf č. 12.....	50
Graf č. 13.....	51
Graf č. 14.....	52
Graf č. 15.....	53
Graf č. 16.....	54
Graf č. 17.....	56
Graf č. 18.....	58
Graf č. 19.....	59
Graf č. 20.....	60

Seznam příloh

Příloha č. 1	Dotazník
--------------------	----------

Příloha č. 1 - Dotazník

Dobrý den,

jmenuji se Tereza Hradilová a v současné době píši diplomovou práci s názvem Kvalita každodenního života sluchově postižených osob na Katedře speciální pedagogiky Pedagogické fakulty UK v Praze. Předkládaný dotazník mapuje základní životní oblasti vztahující se ke kvalitě života – jedná se např. o přítomnost postižení, dosažené vzdělání, pracovní uplatnění, možnosti komunikace atd. Dotazník je anonymní, pokud u některých položek souhlasíte s více možnostmi, označte všechny, které Vám vyhovují. Na konci je prostor pro Vaše poznámky a případná vyjádření, které mohou být v textu práce citovány. Doufám, že mi tento výzkum pomůže objasnit problematiku kvality života osob s různým druhem sluchového postižení.

Děkuji Vám za pomoc a věnovaný čas.

V případě potřeby mě, prosím, kontaktujte na e-mailové adrese: A-SISI@seznam.cz.

1. Jste:

- ☐ žena
- ☐ muž

2. Kolik je Vám let?

- ☐ 15-25
- ☐ 26-36
- ☐ 37-47
- ☐ 48-58
- ☐ 59 a více

3. Jste?

- ☐ nedoslýchavý/á
- ☐ neslyšící
- ☐ Neslyšící
- ☐ uživatel/ka kochleárního implantátu
- ☐ ohluchlý/á

4. V kolika letech se u Vás toto sluchové postižení projevilo?

- ☐ jde o vrozené postižení

- mezi 1. - 5. rokem
- mezi 6. - 10. rokem
- mezi 11. - 15. rokem
- mezi 16. – 20. rokem
- v pozdějších letech, ale před 65. rokem věku
- po 65 roce věku

5. Máte ještě nějaký další druh postižení (mimo vaše sluchové postižení)?

- zrakové postižení
- postižení pohybového aparátu
- kombinované postižení
- jiné (prosím, uveďte jaké): _____
- nemám jiné postižení

6. Jaký je nejvyšší ukončený stupeň Vašeho vzdělání?

- základní vzdělání
- výuční list
- maturita
- vyšší odborné vzdělání

vysokoškolské vzdělání:

- bakalářského stupně
- magisterského stupně
- doktorské (počítá se i rigorózního řízení)

7. Pracujete v současné době v oboru, který jste vystudoval(a)?

- ANO
- NE
- v současné době nepracuji

8. Absolvoval(a) jste nějaký rekvalifikační kurz?

- ANO
- NE

Pokud ano, odpovězte prosím na následující položku:

9. Jaký rekvalifikační kurs jste absolvoval(a)?

Uved'te, prosím: _____

10. Absolvoval(a) jste rekvalifikační kurz určený pro sluchově postižené?

- ☐ ANO
- ☐ NE
- ☐ **Pokud ano, odpovězte prosím na následující položku:**

11. Jaký rekvalifikační kurz pro sluchově postižené jste absolvoval(a)?

Uved'te, prosím: _____

12. Jste v současné době zaměstnán(a) ve stálém pracovním poměru?

- ☐ ANO
- ☐ NE

Pokud ano, odpovězte prosím na následující položku:

13. Pracujete na:

- ☐ částečný úvazek
- ☐ plný úvazek
- ☐ podnikáte
- ☐ jste osobou samostatně výdělečně činnou (OSVČ)
- ☐ kombinace možností (v tomto případě, prosím, označte všechny odpovídající možnosti)

Pokud podnikáte, zodpovězte, prosím, položky č. 14. a 15.

14. Napište, prosím, v jakém oboru podnikáte:

_____

15. Jak dlouho podnikáte?

- ☐ méně než jeden rok
- ☐ více než jeden rok
- ☐ 2-5 let
- ☐ více než 5 let

16. Pokud jste zaměstnán/a ve stálém pracovním poměru - kde v současné době pracujete?

- ☐ v soukromé sféře
- ☐ ve státní sféře
- ☐ v nestátním neziskovém sektoru

17. Jakým způsobem jste si tuto práci zajistil(a)? Bylo to prostřednictvím:

- ☐ našel/la jsem si tuto práci sám/sama
- ☐ úřadu práce
- ☐ přes doporučení rodinných příslušníků/přátel/známých
- ☐ pomocí školy
- ☐ pomocí organizace pro sluchově postižené (např. APPN)
- ☐ jiné – prosím uveďte: _____

18. Měnil(a) jste v tomto zaměstnání pracovní pozice?

- ☐ ANO
- ☐ NE

Pokud jste nikdy nepracoval/a, vyplňte, prosím, následující položku:

19. Jaké jsou důvody toho, že jste nebyl(a) **nikdy** zaměstnán(a) ve stálém pracovním poměru? Můžete vybrat více možností.

- ☐ studuji
- ☐ nemohu sehnat své první zaměstnání
- ☐ jsem na mateřské/rodičovské dovolené
- ☐ nemohu pracovat ze zdravotních důvodů
- ☐ pracuji/pracoval/a jsem, ale ne ve stálém pracovním poměru (např. brigády)

20. Pokud nemáte zaměstnání - jakým způsobem se snažíte nebo budete snažit získat zaměstnání? Můžete uvést více možností.

- ☐ pomocí specializovaných organizací pro sluchově postižené (např. APPN)
- ☐ pomocí inzerátů (např. na internetu)
- ☐ pomocí úřadu práce
- ☐ pomocí rodiny a známých

- pomocí školy
- jiné – prosím uveďte: _____

21. Jaký způsob komunikace s okolím upřednostňujete?

- znakový jazyk
- mluvený jazyk
- znakovou podobu (českého) jazyka
- kombinaci více prostředků - „totální komunikace“ (např. mluvené slovo i znaky, mluvené slovo a psaný text atd.)
- jiným způsobem

22. Používáte některé z následujících kompenzačních pomůcek?

- sluchadlo
- indukční smyčka
- přepis textu/zápis
- tlumočnický znakový češtinový
- tlumočnický český znakový jazyk
- dodržování zásad pro komunikaci se sluchově postiženou osobou (např. dobrá možnost odezírání, přiměřená vzdálenost apod.)

23. Využíváte služeb tlumočnických?

- ANO
- NE

Pokud využíváte služeb tlumočnických, odpovězte, prosím, na položku č. 24

24. Využíváte služeb tlumočnických pravidelně (např. při návštěvách lékaře, při jednání na úřadech) nebo spíše ojediněle (např. kulturní akce, nečekané události apod.)?

- pravidelně
- nepravidelně

Děkuji za Váš čas a pomoc.

Místo pro vaše poznámky: